

Rapor No: 2013/01  
Kasım 2013



# KADININ GÖRÜNMEYEN EMEĞİ: İKİNCİ VARDIYA

Prof. Dr. Suna BAŞAK  
Yrd. Doç. Dr. Sevgi KINGİR  
Şehnaz YAŞAR



ANKA KADIN ARAŞTIRMA MERKEZİ

# **KADININ GÖRÜNMEYEN EMEĞİ: İKİNCİ VARDIYA**

**Prof. Dr. Suna BAŞAK**  
**Yrd. Doç. Dr. Sevgi KINGİR**  
**Şehnaz YAŞAR**

**Kasım 2013**



**ANKA**  
KADIN ARAŞTIRMA MERKEZİ

Anka Kadın Raporları No: 13-01  
Anka Kadın Raporları Editörü: Yrd. Doç. Dr. Firdevs CANBAZ YUMUŞAK

Tüm Hakları Saklıdır.  
Birinci Baskı  
Kütüphane Katalog Bilgileri  
“Kadının Görünmeyen Emeği: İkinci Vardiya”  
Prof. Dr. Suna BAŞAK, Yrd. Doç. Dr. Sevgi KINGİR, Şehnaz YAŞAR  
Tablo ve şekil içermektedir.  
ISBN: 978-605-5828-74-5

Baskıya Hazırlık &Tasarım: Karınca Ajans  
Meşrutiyet Caddesi No: 50/9 Kızılay/ANKARA  
Tel: +90 312 431 54 83 • Fax: +09 312 431 54 84

Baskı: Ames Matbaacılık  
Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. No: 95-1A Altındağ/Ankara

ANKA KADIN ARAŞTIRMA MERKEZİ  
Emek Mah. 26. Sokak 8/2 06500 Çankaya ANKARA  
Tel: +90 312 215 3 111 • Fax: +90 312 215 3 999  
[www.ankakadin.org](http://www.ankakadin.org)



# İçindekiler

Araştırma Özeti.....	7
1. Giriş.....	13
1.1. Amaç ve Yakın Hedefler .....	14
1.2. Önem ve Gereçekler .....	15
1.3. Araştırmayla İlgili Temel Kabuller .....	16
2. İkinci Vardiya: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve.....	19
2.1. Ev İşi ve Ev İçi Emeği.....	20
2.2. Ertelemiş Devrim - Gecikmiş Uyarlanma.....	23
2.3. Ev İçi İş Yükü Paylaşımı Kuramları .....	25
2.4. İkinci Vardiya Üzerinde Etkili Faktörler.....	27
3. Araştırmanın Yöntemi.....	31
3.1. Veri Toplama Araçları .....	31
3.2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması.....	32
3.3. Verilerin Analizi .....	34
3.4. Araştırmanın Sınırlılığı .....	35
4. Bulgular ve Yorum.....	37
4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	37
4.2. Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumları .....	41
4.3. Katılımcıların Ev Bakımı ve Çocuk Bakımı İş Yüklerine İlişkin Bulgular.....	42
4.4. Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Bazı Bağımsız Değişkenlerle İlişmesine Yönelik Bulgular ve Yorumlar .....	51
5. Sonuç ve Öneriler .....	57



# tablo ve grafikler

Tablo 1.	Katılımcıların Bölgelere Göre Dağılımı.....	33
Tablo 2.	Mesleklerden Hareketle Oluşturulmuş Sınıf Kategorisi .....	34
Tablo 3.	Hayat Şansı Bileşenleri .....	35
Tablo 4.	Ailede İş Paylaşımı Yüzdesi .....	43
Tablo 5.	Çocuklara Ait Ev ve Çocuk Bakımı İş Paylaşım Yüzdeleri.....	50
Tablo 6.	Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Çalışma Durumuna Göre Bağımsız T-testi Analizi Sonuçları.....	51
Tablo 7.	Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Çocuk Durumuna Göre Bağımsız T-testi Analizi Sonuçları .....	52
Tablo 8.	Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Yaşa Göre Varyans Analizi Sonuçları.....	52
Tablo 9.	Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Gelir Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları.....	53
Tablo 10.	Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendi ve Eş Eğitim Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonuçları .....	54
Tablo 11.	Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendi ve Eş Mesleğine Göre Varyans Analizi Sonuçları .....	54
Tablo 12.	Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendisinin ve Eşinin Hayat Şanslarının Varyans Analizi Sonuçları.....	55
Grafik 1.	Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı.....	37
Grafik 2.	Katılımcıların Eğitim Düzeyi.....	38
Grafik 3.	Katılımcıların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı.....	39
Grafik 4.	Katılımcıların Mesleklerinin Dağılımı.....	40
Grafik 5.	Katılımcıların Hane Gelirleri .....	40
Grafik 6.	Katılımcıların Şahsi Gelirleri .....	41
Grafik 7.	Yiyecek Maddelerinin Alınmasına İlişkin Yüzde Grafiği.....	45
Grafik 8.	Temizlik Maddelerinin Alınmasına İlişkin Yüzde Grafiği.....	46
Grafik 9.	Dayanıklı Tüketim Mallarının Alınmasına İlişkin Yüzde Grafiği .....	46
Grafik 10.	Giyim Eşyalarının Alınmasına İlişkin Yüzde Grafiği .....	47
Grafik 11.	Aile Bütçesinin Planlanmasına ilişkin Yüzde Grafiği.....	48

**Prof. Dr. Suna BAŞAK**

Suna Başak, sosyo-kültürel değişme alanındaki yüksek lisans tezini 1987, toplumsal tabakalaşma alanındaki doktora tezini ise 1994 yılında Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü'nde tamamlamıŐtır. "Kültür Olgusu Analizleri ve Üç Tarz-ı Siyaset" kitabının yanı sıra, Bilig, Türk Dünyası ve Sosyal Bilimler Dergisi, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Kamuda Sosyal Politika Dergisi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi ve Üçüncü Sektör gibi akademik dergilerde pek çok makalesi yayınlanmıŐtır. Ayrıca farklı kitaplarda; Üniversite Problemi, Modernleşme, Türkiye'de Sosyoloji, Beşeri ve Sosyal Sermaye, Toplumsal Cinsiyet, Osmanlı Tabakalaşma Sistemi ve Türk sosyologları gibi konularda kitap bölümleri yazmıŐtır. Uluslararası ve ulusal kongrelerde sunulmuş ve basılmış tebliğleri bulunan Başak, Başbakanlık Aile Araştırması Kurumu'nun desteklediği "Metropolde Kariyer Meslekleri ve Aile Yapısı Temelinde Yaşama Tarzları" adlı projede, Gazi Üniversitesi'nin desteklediği "Gazi Üniversitesi Gençliği" ve "Türk Üniversite Gençliğinin Sosyo-kültürel Profili" adlı projelerde görev almıştır. Başak'ın proje yürütücülüğünü yaptığı "Kamu, Özel ve Gönüllü KuruluŐ Örneklerinde Farklı Tabakalardan Çalışan Kadınların Sosyal Sermayeleri" baŐlıklı proje TÜBİTAK tarafından desteklenmiŐtir. Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi olan Suna Başak, Maliye Meslek Yüksekokulu Müdürü ve Anka Kadın Araştırma Merkezi BaŐkanıdır.

**Yrd. Doç. Dr. Sevgi KINGİR**

2004 yılında Selçuk Üniversitesi Kimya Öğretmenliği tezsiz yüksek lisans programını tamamladı. 2011 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümünde doktora yaptı. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalında öğretim üyesidir.

**Şehnaz YAŞAR**

2001 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Avrasya Çalışmaları ve Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisans yaptı. Halen uluslararası ilişkiler alanında doktora eğitimini sürdürmektedir. Anka Kadın Araştırma Merkezi baŐkan yardımcısıdır.

# Araştırma Özeti

**K**adınların emek piyasasına katılımları devrim olarak nitelendirilebilecek önemli bir değişimdir. Ancak kadınların istihdama/emek piyasasına katılım oranları hızla artmasına rağmen, evde yapılacak işlerin kadın ve erkek arasında eşitlikçi iş bölüşümüne ilişkin değişimin yavaş olması, ertelenmiş devrim ya da gecikmiş uyarlanma olarak isimlendirilir. Kadınların çalışma hayatında elde ettiği haklar artmasına rağmen kadınlar ev içi işlerin ağır yükünü taşımaya devam etmektedir. Ev içi işlerin eşitlikçi paylaşımına dönüşmesi sürecinin yavaş ilerlemesi bazı eşler arasında gerilim sebeplerinden birisidir. Kadınların ücretli sektörde zaten çalışıyor olduğu durumlarda evde yapmaya devam ettikleri ev işleri ve bakım hizmetlerinin ikinci vardiyaya denk olduğu ileri sürülmektedir.

İkinci vardiya, formel sektördeki ücretlendirilmiş emeğe ek olarak hane içerisinde ortaya konulan ücretlendirilmemiş emeği ifade etmek için kullanılan ve kadın ve erkeklerin evdeki iş yükünü tanımlayan bir kavramdır. Son yıllarda yapılan çalışmalar tüm kadınların görünmeyen emeği tartışmalarından, özellikle istihdama katılan kadınların görünmeyen emeğine doğru evrilmeye başlanmıştır. Bu çalışma, ücretli iş yani birinci vardiya ile ev içi iş yükü yani ikinci vardiya ikileminde kalan çalışan evli kadınlar hakkındadır. Kadınların ikinci vardiyaları yanında bazı değişkenlerin bununla ilişkisi de incelenmiştir. Araştırmamız bu bağlamda ücretli çalışan kadınların ev içi iş yüklerini tespit ederek bu alana yönelik politikaların üretilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Araştırma Türkiye'deki 12 bölgeden internet erişimi bulunan 1023 evli kadın ve erkeğin (%58,7 kadın, %41,3 erkek) katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların önemli bir bölümü orta yaş grubuna dâhil, yüksekokul ve üstü eğitim düzeyinde, tam zamanlı çalışan olup orta sınıfta yer almaktadır. Aynı zamanda çoğu



katılımcı, çift gelirli, bir ya da iki çocuklu, çekirdek aileye sahiptir. Araştırmanın verileri kişisel bilgi anketi, ev içi iş paylaşımı anketi ve toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği kullanarak toplanmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda aşağıdaki bulgulara ve yorumlara ulaşılmıştır:

- Kadınlar erkeklere göre daha eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet rol tutumunu benimsemektedir.
- Genellikle evin içine yönelik işler kadınlar tarafından evin dışına yönelik işler ise erkekler tarafından yapılmaktadır.
- Ev içi işlerle kıyaslandığında çocuk bakımı ile ilgili işler, eşlerin daha büyük oranda birlikte yaptığı işlerdir. Fakat kadının aldığı sorumluk erkeğe göre yine de fazladır. Bu dikkate alındığında erkeğin geçim sağlayan baba rolünden daha katılımcı bir baba rolüne geçtiği sonucuna varılabilir.
- Kadın ve erkeğin birlikte iş yapma oranları benzer çalışmalara kıyasla yüksektir. Bu durum evde ev içi işlerin paylaşımı bakımından kadınların lehine değişimin gözlenmekte olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bugün ev içi iş yükünün esas sorumluluğu halen kadın tarafından üstleniliyor olsa bile bazı ailelerde eşitlikçi bir ilişkiye gidişin ipuçları vardır.
- Kadınların çalıştığı ailelerde evde mali boyutu bulunan işleri eşlerin birlikte yapma oranı yüksektir. Bu bulgu ortak kazanılan hane gelirinin ortak harcandığı şeklinde yorumlanabilir.
- Ev içi işlerin bir kısmının çoğunlukla ücretli yardımcıları tarafından yapılması bu çalışmanın önemli bulguları arasındadır. Kadınlar çalışma hayatının getirdiği zorluklardan, ikinci vardiyalarının ağırlığından kurtulmak için kazançlarının bir kısmından feragat etmekte, hane halkından alamadıkları desteği dışardan temin etme yoluna gitmektedirler.
- Katılımcıların 12 yaşından büyük çocukları ev işleri ve kardeşlerinin bakımında çok az sorumluluk almaktadır.
- Kız çocukları erkek çocuklarına göre daha fazla sorumluluk almaktadır. Geleneksel kadın ve erkek iş ayrımı, kız ve erkek çocuklarda da görülmektedir.
- Çalışma durumu incelendiğinde istihdama katılan kadınların ev içi iş yükleri ev kadınlarına göre daha azdır.
- Çocuğu olan çalışan kadınların ev içi iş yükleri, çocuksuz olanlarınkine göre daha fazladır.
- Çalışan kadının şahsi geliri, hane geliri, hem çalışan kadınların hem de eşlerinin eğitim düzeyi, meslekler skalasındaki yeri ve hayat şansları arttıkça ev içi iş yükü azalırken, yaşı arttıkça ev içi iş yükü artmaktadır.

- Çalışan kadınlar ne kadar eşitlikçi bir toplumsal cinsiyet rol tutumuna sahipse o kadar az ev içi iş yapmaktadır. Ayrıca daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet rol tutumuna sahip erkeklerin çalışan eşlerinin ev içi iş yükleri daha azdır.
- Standart çoklu regresyon analizi yapıldığında hane geliri, yaş, şahsi gelir ve kayınvalide eğitim düzeyi regresyon modeline sırasıyla girmiştir. Çalışan kadının şahsi geliri, hane geliri ve kayınvalidesinin eğitim düzeyi arttıkça ev içi iş yükü azalırken, yaşı arttıkça ev içi iş yükü artmaktadır.

Kadının ev ve iş yeri arasında sağlıklı denge kurabilmesi için eşlerin, işverenlerin ve devletin kadını destekleyici rol üstlenmeleri önemlidir. İstihdama katılan kadınların kendilerini gerçekleştirebilmelerinin ve özgürleşebilmelerinin en önemli koşullarından birisi bakım işinin, “kadın işi” olmaktan çıkıp, hane üyelerinin bakım ihtiyaçlarının kadınlar ve erkekler arasında eşit/adaletli bir biçimde paylaştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki öneriler sıralanmıştır:

- Erkeğin ev içi işlere katılımını kısıtlayan kalıp yargıların tespiti ve bu kalıp yargıların oluşturduğu engellerin azaltılması için erkeklerin katılımını sağlayacak toplumsal bilincin yükseltilmesine yönelik çalışmaların yapılması
- Hizmet vermenin kadın olmanın bir parçası olduğu, hizmet almanın ise erkek olmanın bir parçası olduğuna ilişkin kültürel beklentilere yönelik çalışmaların yapılması
- Ev içi iş yükünü yeniden şekillendirmek amaçlı hem kadın hem de aile dostu politikaların yaygınlaştırılması
- Çocuk bakımına ilişkin annelik izni kadar babalık izninin de gündeme getirilmesi
- Ev içi emeğin ücretlendirilmesi düşüncesi dikkate alınarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmalarına ağırlık verilmesi



Kamusal alanın demokratikleşmesi kadar özel alanın da demoktatikleşmesi önemlidir. Bu sebeple “eşitlik evde başlar ya da biter” ifadesi abartılı değildir.

*“Her başarılı akademisyen erkeğin arkasında bir kadın var, ama her başarılı akademisyen kadının arkasında soyulmamış bir patates ve biraz ilgi bekleyen bir çocuk var...”*

*Fine 2011*





# Giriş

Son yarım asırdır yeni aile yapılarında yoğun bir biçimde görülen *ikinci vardiya* (*second shift*) (Hochschild ve Machung, 2012) kavramı, ücret karşılığı çalışan evli kadınların, ev içinde yerine getirdikleri ve maddi bir karşılığı olmayan evdeki iş yükü olarak tanımlanmaktadır. Özellikle ücretsiz aile içi iş gücü için kullanılan bu kavram aynı zamanda çifte yük (*double burden*) (Bryson, 1992) olarak da bilinir. Ücret karşılığı bir işte çalışsın ya da çalışmasın tüm kadınların ev içi iş yükleri ise *görünmeyen emek* (Acar Savran, 2002; Acar Savran ve Tura Demiryontan, 2012) olarak isimlendirilir. Modern toplumda kadınların istihdama katılımlarının artması ile kamusal alandaki rollerin dönüşümü kısmen ve daha hızlı gerçekleşmiştir. Ancak özel alandaki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin değişimi daha yavaş gerçekleşmektedir. Özel alandaki toplumsal cinsiyet rollerinin devamı sonucu hane içerisindeki ücretlendirilmemiş aile içi iş yükü, kadın üzerinde kalmaya devam etmiş ve kadınlar ev işleri ve evdeki bakım hizmetlerinde erkeklerden çok daha fazla sorumluluğa sahip olmuşlardır. Böylece, çiftler arasında ikinci vardiya kadına yönelik ortaya çıkmıştır.

İkinci vardiya kavramı Arlie Hochschild'ın 1989'da yayınladığı *İkinci Vardiya: Çalışan Ebeveynler ve Evde Devrim* adlı eseri ile literatüre girmiştir. Sembolik etkileşimci yaklaşımdan hareketle *duygusal emek* kavramını geliştiren, *Yönetilen Kalp: Beşeri Duygunun Ticarileşmesi* (1983) adlı kitabında duygular üzerine kavramsal çalışma yapan ve hem bu çalışmasında ve hem de sonraki çalışmalarında (1989 ve 1997) dâhil olduğu yaklaşımın gereği Hochschild nitel yöntem kullanmıştır. Hochschild'ın *İkinci Vardiya: Çalışan Ebeveynler ve Evde Devrim*

(1989) ve *Zaman Bağı: İş Ev ve Ev İş Olunca* (1997) isimli kitapları günlük hayatta toplumsal etkileşimin daha iyi anlaşılabilmesinde duyguların önemini ortaya çıkaran çabasının uzantısıdır. Hochschild ikinci vardiya kavramı ile dışarıda ücretle çalışan ebeveynlerin, evdeki ikinci vardiyaları sırasında çocuk bakımı ve ev işleri görevlerini paylaşırlarken yaşadıkları gerilim karşısında duygularını nasıl yönettiklerini çözümlenmektedir. Ayrıca birçok kadının, eşlerinin ikinci vardiya sırasında kolay işlerin hiç olmazsa bir kısmını yapmalarından dolayı şükran duygularını tespit etmiştir.

Kadınların iş gücü piyasasında yer alma oranları gün geçtikçe artmasına rağmen kadınlar hem iş gücü piyasasında hem de evde önemli eşitsizliklerle karşı karşıyadır. Kanunlar karşısında kadın ve erkek eşit olsalar da iş gücü piyasasında mesleki ayrımcılık, yarı zamanlı işlerde yoğunlaşma ve ücret uçurumu en önemli eşitsizliklerdir. Bu araştırmada çalışan kadınların evde yaşadığı eşitsizlikler üzerine odaklanılmıştır.

Sanayileşmeyle birlikte kadınların emek piyasasına girmesinin, evdeki iş bölümünü nasıl etkilediği araştırmanın cevabını aradığı temel sorudur. Bu soruya ikinci vardiya, ev içi iş yükü, ertelenmiş devrim ve toplumsal cinsiyet rolleri tutumu kavramları çerçevesinde Türkiye özelinde cevap aranmaktadır. Çalışma genel anlamda evdeki iş yükü paylaşımını ölçmeye yöneliktir. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ideolojisi ve rollerinin ikinci vardiya ile ilişkisi de incelenmektedir. İkinci vardiya kavramının duygusal emek ve duyguların gerilimi yönleri bu çalışmada ele alınmamıştır. Bu gerilimin açıklanması üçüncü vardiya kavramı çerçevesinde bir sonraki rapora bırakılmıştır.

### **1.1. Amaç ve Yakın Hedefler**

Bu araştırmanın amacı çalışan kadınların ikinci vardiyalarını, toplumsal cinsiyet ve rol paylaşımı odağında analiz ederek, ikinci vardiyanın çalışma durumu, yaş, eğitim durumu, meslek ve gelir ile olan ilişkileri hakkında betimleyici bir bilgiye ulaşmaktır. Ayrıca çalışan kadınların en önemli sorun alanlarından birini oluşturan iş-ev ikilemine ilişkin, hem kadın hem de aile ile ilgili politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Bu amaçlara ulaşmak için gerçekleştirilmesi gerekli olan basamaklara benzetebileceğimiz yakın hedefler aşağıda sıralanmıştır. Ancak bu sıralama, olguların iç içe geçmişliği nedeniyle kaçınılmaz olarak bir öncelik sıralaması niteliğinde değildir.

- i Ev içi iş yükü paylaşımının tespit edilmesi
- ii Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarının tespit edilmesi

- iii Her iki eşin de ikinci vardiyalarının toplumsal cinsiyet rolleri tutumları ile ilişkisinin tespit edilmesi
- iv Kadının görünmeyen emeği üzerine yapılan daha önceki araştırma sonuçlarıyla yaptığımız araştırmanın sonuçlarının karşılaştırılması
- v Araştırma bulgularından hareketle olgunun mikro boyutunu ve süreci anlamaya yönelik nitel araştırmalar yapılması
- vi Araştırma bulguları ile çalışan kadınların sorunlarının çözümünde başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına, Kalkınma Bakanlığına ve Sağlık Bakanlığına katkı sağlanması.

## 1.2. Önem ve Gerekçeler

Bu araştırma hem konu hem de bulguların kullanım alanları, bir başka ifade ile birey, kuruluşlar ve sosyal politikalar açısından önem taşımaktadır. Araştırma konusu, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet ilişkileri, aile sosyolojisi, meslekler sosyolojisi, tabakalaşma, sınıflar olmak üzere sosyolojinin alt dallarının kesiştiği alanda yer almaktadır. Konu ayrıca iktisat ve psikolojinin de araştırma alanı içerisindedir. Konuyu ele alırken sosyolojinin alt disiplinleri arasındaki işbirliğini tayin eden bu kavramlardan bazılarının arasındaki iç içeliğin kavranılması son derece önemlidir. Toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet ideolojisi, toplumsal cinsiyet rolleri tutumu, kadının görünmeyen emeği, ev içi emek, ev işi, ikinci vardiya, üçüncü vardiya ve ertelenmiş devrim kavramları sadece metodolojik manada konunun zihni sınırlarını çizmekle kalmaz; aynı zamanda toplumsal gerçeklikte karmaşık gibi görünen olguyu anlamak ve açıklamak için önemli analitik araçlar olarak karşımıza çıkar. Ailenin içinde iş yükünün eşitlikçi ya da geleneksel dağılımı aslında bir toplumun demokratikleşme sürecinin mikro bir görüntüsünü yansıtır. Bu sebeple “demokrasi ve eşitlik evde başlar ya da biter” demek hiç de abartı değildir. Söz konusu çalışma bu mikro boyutu yansıtması bakımından önemlidir.

Günümüzde daha çok kadının iş gücüne dâhil olmaya başlaması bu çalışmanın önemine işaret etmektedir. Örneğin 2005 yılında Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkelerinde yaşayan 15-64 yaş arasındaki kadınların %55,9’u ücretli işlerde çalışırken, 2012 yılında bu oran %57,2’ye yükselmiştir. Türkiye’de ise aynı yaş grubu kadınların iş gücüne katılma oranı 2005 yılında %22,3 iken bu oran 2012 yılında %28,7’ye yükselmiştir (OECD, 2013). Bu veriler Türkiye’de kadınların yaklaşık dörtte birinin karşılığı ödenen çalışmaya bir başka ifade ile birinci vardiya dâhil olduklarını göstermektedir. Bu çalışmada istihdama katılan



kadınların geçmişten beri süregelen karşılığı ödenmeyen çalışmaya yani ikinci vardiya devam edip etmedikleri sorusunun cevabı aranmaktadır.

Ülkelerin gelişmişlik kriterlerinde kadın istihdam oranı önemli bir göstergedir. Kadına yönelik üretilen politikalarda kadınların istihdam oranlarının yükseltilmesi öncelikli sıradadır. Ancak istihdam edilen bu kadınların yaşadıkları iş ve ev ikilemi ve ikinci vardiya üzerinde duran çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Hâlbuki günümüzde çalışma hayatına dâhil olan neredeyse tüm kadınların karşı karşıya kaldığı ikinci vardiya, eşleri farklı biçimde etkilemektedir. Asıl etki kadınlar üzerine olup etki kadından erkeğe ve çocuğa doğru yayılmaktadır. Suçluluk ve yetersizlik hissi, eşler arası gerilim, cinsel arzu ve uykunun azalması önemli etkilerdir (Hochschild ve Machung 2012). Kadınlar kendilerini eşleri ile karşılaştırdıklarında, ikinci vardiya ile üstlerine yüklenen sorumlulukların daha yüksek ve eşler arasındaki toplumdaki iş bölümünün ciddi bir biçimde dengesiz olması karşısında sinirlenmekte ve usanç duyduklarını dile getirmektedirler (Scott, 2006). Bu da eşler arasında huzursuzluğa neden olmaktadır. 1980'den itibaren artan ikinci vardiya ile beraber erkeklere nazaran kadınlar evliliğe daha eleştirel bakmaya ve erkeklerin ev işleri ve çocuk bakımında daha paylaşımcı olmasını talep etmeye başlamışlardır. Bu hususlardaki beklentilerin uyumsuzluğu kaynaklı açılan boşanma davalarında artış görülmüştür (Young 1999; Scott 2006).

İkinci vardiya olgusu sadece belirli bir bölgeye has olmayıp tüm dünya genelinde görülen bir durumdur. Çok farklı kültürler arasında birbirlerinden az bir farkla yaşanmaktadır. Kadının iş ve aile hayatının uyumlaştırılması adına etkin politikalar üretilmediği takdirde önce kadını, çocukları, erkekleri, aileyi ve dolayısıyla tüm toplumu olumsuz etkileyeceği öngörüsü bizi bu konuda çalışmaya yöneltmiştir. Son dönemde ikinci vardiyayı azaltmaya yönelik, kadınların yaptığı ev içi işlerin ücretlendirilmesi, ücretli hamilelik izni, süt izni, dışa dönük çalışma ve ev içi işlerin kamusallaştırılması gibi uygulamalar alanda tartışılan ve farklı biçimlerde uygulanan bazı politikalardır.

### 1.3. Araştırmayla İlgili Temel Kabuller

Araştırmamızda feminist araştırmaların sosyoloji literatürüne kattığı terimler analiz aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma, ilişkileri tespitiye yönelik tanımlayıcı bir araştırma olup herhangi bir kuramın sınaması yapılmamıştır. Araştırma konusu ile ilgili temel kabullerimiz şunlardır:

- (i) Kadın ve aile, birey ve grup arasındaki bağlantının somut biçimde gözlenebileceği önemli etkileşim alanlarındandır.
- (ii) Birbirini tamamlayan iki boyuttan oluşan ikinci vardiya davranışsal/normatif boyutu olan toplumsal rol paylaşımı ile nicel bir görünüme; maddi olma-

yan boyutunu oluşturan değerler (toplumsal cinsiyet ideolojisi) ile de nitel bir görünüme sahiptir.

- (iii) alışan kadının ikinci vardiyası yani evin içindeki iş yükü, aslında diğer kriterlerden (gelir seviyesi, eğitim, meslek durumu, hayat şansı, sosyo-kültürel köken) hem etkilenir hem de onları kuşatır.

İstihdama katılan kadın ve erkeklerin ikinci vardiyalarının eşit olup olmadığı ve geleneksel ve eşitlikçi rol tutumlarından hangisini benimsedikleri bu araştırmanın cevabını aradığı sorulardır.



## İkinci Vardiya: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Modern toplumu karakterize eden *kamusal alan/özel alan* ayrımının sanayileşme ile ortaya çıkması sonucunda aile üretim birimi olmaktan çıkmış ve kadının konumunda önemli değişimler oluşmuştur. Batı toplumları için modernite, Batı dışı toplumlar için modernleşme olarak isimlendirilen bu süreçte tarihsel olarak yeni bir yaşam biçimi ortaya çıkmıştır. Modern sanayinin gelişimi ile işyerinin evden ayrılması, üretimin makineleşen fabrikalara kayması kadının durumunu değiştirmiştir. Erkekler, ev dışında istihdam edilmenin sağladığı avantajla siyaset ve ekonomide, kamusal alanda, daha fazla yer almaya başlamıştır. Kadınlar da çocuk bakımının ve evin düzeninin sağlanmasının sorumluluğunu yüklenerek *ev içi* değerlerle eşleşmişlerdir. Diğer yandan ekonomik baskılar, istenir bir yaşam biçimine erişebilmek için iki gelirin gerekli olduğu inancı ve yükselen kadın hareketlerinin eşitlik isteği sonucu daha çok kadının ücretli iş gücüne katılması, kadın ve işe ilişkin “kadının yeri evidir” düşüncesi gibi kalıp yargıları sarsmıştır. Son dönemde ise sosyal politikaların kadın istihdamının yükseltilmesi için yeniden düzenlenmesi kadının iş gücüne katılımını daha da arttırmıştır.

Ev ve iş yerinin mekânsal ayrışması ve hanenin dönüşümü ile kadının daha önceki dönemlerde sürdürdüğü ev içerisinde ev işleri, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı gibi duygusal ve sosyal ilişkileri oluşturma ve sürdürme sorumluluğu bu dönemde de devam eder. Bu süreçte kadınların *ev eksenli özel alandan* çıkıp istihdama

“

İkinci vardiya, formel sektördeki ücretlendirilmiş emeğe ek olarak hane içerisinde ortaya konulan ücretlendirilmemiş emeğe yönelik kullanılan ve para kazanmak için çalışan kadın ve erkeklerin evdeki iş yükünü tanımlayan bir kavramdır.

dâhil olmalarıyla birlikte üzerlerindeki bu sorumluluklar ortadan kalkmamıştır. Kamusal alanda çalışmaya başlayan kadınların aynı zamanda ev içi emeklerini (ev işleri ve bakım sorumluluklarını) devam ettirmeleri sosyalist feminist literatürde çifte yük kavramıyla ifade edilir. Aynı olguyu Hochschild ve Machung, 1989 yılında çıkardıkları ve aynı başlığı taşıyan kitaplarında *ikinci vardiya* olarak isimlendirirler. İkinci vardiya, formel sektördeki ücretlendirilmiş emeğe ek olarak hane içerisinde ortaya konulan ücretlendirilmemiş emeğe yönelik kullanılan ve para kazanmak için çalışan kadın ve erkeklerin evdeki iş yükünü tanımlayan bir kavramdır.

Doğrudan biyolojik cinsiyet paylaşımı olmayıp biyolojik cinsiyete bir başka ifade ile kadın ve erkek arasındaki anatomik ve fizyolojik farklılıklara referans verilerek kadın ve erkekler arasında paylaşılan toplumsal cinsiyet rolleri, aile içinde her iki eşin de para kazanan bireyler olarak dönüşmesi sonucu ikinci vardiya iş yükü son elli yıldır yeni aile yapılarında görülmeye başlamıştır. Bu yeni yaşam biçiminde istihdama dâhil olan kadınlar için *işyeri* birinci vardiya *ev* ise ikinci vardiyanın gerçekleştiği çalışma mekânlarıdır. Bu süreçte kadınların istihdama ve kamusal alana artan oranda dâhil olması, kadınları iş ve aile arasında ikilemde bırakmış aynı zamanda ev işi ve ev içi emeğinin tartışılmasını gündeme getirmiştir.

### 2.1. Ev İşi ve Ev İçi Emeği

Büyük ölçüde görünmeyen emek olarak ortaya çıkan kadının ev içindeki emeğinin, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde ortaya çıktığı, ataerkilliğin ve kapitalizmin en önemli dayanaklarından birini oluşturduğuna ilişkin feminist araştırmalarda Batıda Delphy, Molyneux Hartman, Coontee ve Henderson'un, Türkiye'de ise Çiftçi (1979), Tekeli (1990), Çağatay ve Soysal (1990), Özbay (1990), Kandiyoti (1997), Acar Savran (2002), Acar Savran ve Tura Demiryontan (2012), Yaman Öztürk ve Dedeoğlu (2010), Bahçe ve Memiş (2010) ve Serdaroğlu'nun (2010) önemli çalışmaları bulunmaktadır.

Feminist teoride *ev işi* ve *ev içi emeği* önemli araştırma konularından biridir. İş, karşılığı ödensin ya da ödenmesin amacı insan ihtiyaçlarını gidermek olan mal ve hizmetlerin üretiminde zihinsel ve fiziksel çaba harcanmasını gerektiren bazı eylemlerin yapılmasıdır. Genellikle karşılığı ödenen ücretli işlerin erkeğe ait olduğu, ev işleri, evde çocuk ve hasta bakımı, gönüllü hizmetler gibi karşılığı ödenmeyen işlerin ise kadınlara ait olduğu görülmektedir. Ekonomik açıdan incelendiğinde ev işi bir iştir ve dikkate alınma nedeni budur. Örneğin Türkiye'de yapılan bir araştırmada (Kasnakoğlu ve Dayıoğlu 2002: 73-96) hane içi üretim değerinin gayrişafi millî hâsıla içerisindeki payının kullanılan üç farklı hesaplama yöntemiyle %34 ile %52 arasında değiştiği belirlenmiştir. Benzer şekilde, Gündüz (2008: 61-62) ev içi emeğin değerini sayısal bir metotla hesaplamıştır.

Bu çalışmada, 2006 yılında ev içi üretimde sarf edilen emeğin değerinin en az aynı yılın millî gelirinin %24'ü ile %45'i arasında olduğu saptanmış, bu faaliyetlerde kadınların payının %79 ile %86 arasında değiştiği vurgulanmıştır. Çocuk bakımında sarf edilen emeğin değerinin millî gelirin yüzde beşi kadar olduğu, çalışmanın diğer önemli bulgularındandır.

Diğer yandan ev işi karşılıksız olduğu için tek başına bir meslek olarak kabul edilmemektedir (Delphy, 1999: 49). Ev hizmeti piyasadan alındığında değeri varken, evli kadın tarafından üretildiğinde değeri yoktur (Delphy, 1999: 83). Kadının ev içi emeği ile yerine getirilen ev işleri ve çocuk bakımı toplumun kendisini üretmesinde zorunlu ve önemli bir işleve sahiptir. Kadınlar ücret karşılığı dışarıda çalışsalar bile “aile yükümlülüklerini” yerine getirmek zorundadırlar (Delphy 1999: 47). Günümüzde kadınların evde yaptıkları iş de detaylanmış, çeşitlenmiş ve çoğalmıştır. Teknolojik gelişmelere ve modernleşmeye karşın kadınlar için ev işleri zaman ve enerji tüketen işler olmaya devam etmektedir. Çalışan kadınlar için de durum aynıdır.

Farklı feminist yaklaşımların, incelediğimiz olgunun isimlendirilmesinde tercih ettikleri farklı terimler vardır. Bunlar: ev içi roller, kadının görünmeyen emeği, ev içi emek, karşılığı ödenmeyen iş gücüne katılım ve ikinci vardiyadır. Ev içi emek terimini kullanan Radikal ve Marksist yaklaşımlar dışındaki yaklaşımların konuyla ilgili görüşlerini aile ve evlilikle ilgili tartışmalardan yakalamak mümkündür. Liberal feministlerin dışındaki yaklaşımların aile ve evliliğe eleştirel baktıkları görülür. Liberal feminizmin “kadınlar ev kadınlığı ve annelik mi yapsınlar, yoksa çalışsınlar mı?” tartışması kadınların her ne olursa olsun annelik ve ev kadınlığından sorumlu oldukları düşüncesinin bir sonucudur.

Varoluşçu feminizme göre erkekler “ben” olarak, kadınlarsa “öteki” olarak kavramsallaştırılır. De Beauvoir’a (akt. Tong 1998: 304) göre evlilik bir çeşit köleliktir. Eş rolü kadının özgürlüğünü sınırlandırır. Bu sınırlandırma kadının kendisini gerçekleştirmesine ve kişisel gelişimine engel olur.

Aile ve evlilik kurumlarının ataerkillik, sanayileşme ve kapitalizmle ilişkisini kuran Radikal ve Marksist feministler, aile ve evlilik kurumunu emek sömürüsü bağlamında sıkı bir eleştiriye tabi tutarlar. Feminist yaklaşımın dışında işlevselci yaklaşım ise kadınların ev işlerine ve ailevi sorumluluklara odaklanmasını, erkeklerin ise ev dışında çalışmasını gerçekçi ve uygun bir tutum olarak görmüş bu durumun “biyolojik bir programlanmanın” sonucu olmasa bile toplumsal örgütlenmenin en mantıklı yolu olduğunu belirtmişlerdir.

Bir başka önemli tartışma ise ev işlerinin meslekleştirilmesi ve ev içi emeğin ücretlendirilmesidir. Evde yapılan ücretsiz işler ücretli işlerde çalışan nüfusun (özellikle erkeğin/kocanın) bedava hizmetini sağlayarak ekonominin geri kalanını desteklemektedir. Bu sebeplerle evin içinde üretilen emeğin ücretlendirilmesi



Kadının ev içi emeği toplumun kendisini üretmesinde önemli bir işleve sahip olup bu emeğin ücretlendirilmesi düşüncesi ile ev işlerinin ve bakım hizmetlerinin meslekleştirilmesi düşüncesi feminist teoride önemli tartışma alanlarındandır.

düşüncesi feminist teoride yer almıştır. Bu düşüncenin ilk savunucularından biri kültürel feminizme katkı yapan birinci dalga feminist hareketlerinin içinde yer alan Gilman'dır. Gilman (akt. Donovan 1997: 92-101) özel alana ilişkin radikal bir eleştiri yapar. Ona göre kamusal alan demokratik bir şekilde örgütlenirken, erkeğin evde yarattığı ortam despotizm olarak kalır. Bu duruma ilişkin bazı radikal değişiklikler önerir: ev işleri meslekleştirilmeli, kişiler yemek yapma, beslenme ve çocuk yetiştirme konularında eğitilmeli ve verdikleri hizmetler karşılığında ücret almalıdırlar.

Gilman'ın ev işlerinin meslekleştirilmesi düşüncesi kendisinden sonra gelen feministleri de etkilemiş ve özel alanın kamulaştırılması konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu görüş ütopyacı sosyalistlerden de destek görmüştür. Kapitalist toplumda ev içi emek üzerine en ayrıntılı araştırmalar çağdaş sosyalist feministler tarafından yapılmıştır. Ev içi emek, yabancılaşma ve ideoloji kavramları ile değerlendirilerek eril literatür kritiği yapılmıştır. Onlara göre ev içi işler özgür olarak seçilmediği, yaratıcı olmadığı, soyutlayıcı olduğu için kadını yabancılaştırır (Donovan 1997:152-155).

Varoluşçu feministler ve bu akımın en önemli temsilcisi Simone de Beauvoir erkeğe göre tanımlanan ve ötekileştirilen kadına yüklenen tekrarlı ve tekdüze olan ev işlerinin kadına ilişkin olumsuz düşüncelerin üretilmesinde etkili olduğunu belirtir (akt. Donovan 1997:258). Horkheimer (2012: 260-268) geçmişte olduğu gibi modern çağda da erkeklerin kadınların yaşamını yönetmekte ve yönlendirmekte olduğunu, kapitalizmin ve ataerkilliğin birlikte güçlenerek bu durumun kadınların sahip oldukları cinsiyet rollerinin değişim değeri taşıyamamasına ve parasal bir değere sahip olmamasına sebep olduğunu belirtir. Değişim değeri olmadığı için parasal değeri olmayan ev içi roller/kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri değersizleşmiş ve bu rolleri yerine getiren kadınlar güçsüzleşmiştir.

Delphy (1999: 58) teorik tartışmalarda ev işinin üretken olmadığı varsayımının ve hesaba katılmamasının nedenini, evin içinde ve ücretsiz yapılmasına bağlar. Ev işlerine ücret ödenmez ve genel anlamıyla mübadeleye girmez. Ev içi emeğin ücretsiz olması, ne hepsi piyasada da bulunabildiği için ev işlerini oluşturan hizmetlerin doğası nedeniyle, ne de ev dışında farklı bir yerde aynı işi yapan kişinin ücret almasından dolayı ev işini yapanların doğası nedeniyle. Bu ücretsiz çalışmanın nedeni kadını erkeğe bağlayan sözleşmenin özel yapısıdır.

Sonuç olarak evin içerisinde üretilen ve karşılığı ödenmeyen ev içi emek geçmişte olduğu gibi bugün de feminist araştırmaların önemli tartışma alanlarından birisidir. Bu tartışmalar ev kadınları için olduğu kadar istihdama katılan kadınlarla da ilgilidir. İstihdama katılan kadınların ev içi iş yükü tartışılırken, tartışma ikinci vardiya ve ertelenmiş devrim/gecikmiş uyarlanma kavramları üzerinden yürütülmektedir.

## 2.2. Ertelenmiş Devrim - Gecikmiş Uyarlanma

Kadınların çalışma hayatına aktif bir biçimde katılımının artması ile kamusal alandaki rollerinde dönüşüm kısmen gerçekleşmiş ancak özel alandaki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesi ile hane içerisinde kadınların ücretlendirilmemiş iş yükü devam etmiştir. Böylece çiftler arasında ikinci vardiya kadınlara yönelik ağırlaşmıştır (Vananen ve diğerleri, 2004: 1-8). Pek çok kadın fabrika ya da ofiste birinci vardiyasını evde ise, ikinci vardiyasını yapmaktadır (Hochschild ve Machung, 2012: 4).

Modernleşme ile birlikte, ücretli işlere girişte ve ev işlerinin yerine getirilmesinde köklü değişimler olmuştur. Sosyologlar bu değişimlerden ilkinin *devrim*, ikincisini ise *ertelenmiş devrim* olarak nitelendirirler. Bugün kadınların erkek egemenliğindeki mesleklere girişi de dâhil olmak üzere devrimsel değişimler olsa da bir alan çok geride kalmıştır: ev işi. İşgücünde evli kadın sayısının artması ve kadınların hem işte hem de evde çalışmaları sebebiyle erkeklerin ev işlerine daha fazla katkıda bulunacağı öngörüsü istenilen ölçüde gerçekleşmemiştir. Her ne kadar erkekler bundan otuz ya da kırk yıl önce yaptıklarından daha fazla, kadınlar ise biraz daha az ev işi yapıyorlarsa da iş yükleri yine de eşit değildir.

Kadınların iş gücüne hızla dâhil olmaları ev işini ikinci vardiya haline getirmiştir. Kadınların çalışma hayatında elde ettikleri haklar artmasına rağmen kadınlar ev işlerinin ağır yükünü taşımaya devam etmektedirler. Ancak erkeklerin ev içi rolleri paylaşmaları, çalışan kadının yükünü/ikinci vardiyasını azaltmaları bir başka ifade ile ev içi işlerinin paylaşım süreci, eşlerin bunu aralarında görüşmeleri ve eşitlikçi bir paylaşım sağlanması süreci çok yavaş işlemektedir. Geshuny (1994) bu durumu *gecikmiş uyarlanma*, Hochschild ve Machung (2012) ve Shelton (1992) ise *ertelenmiş devrim* kavramıyla ifade ederler. Kadınların emek piyasasına girmeleri devrim niteliğinde bir değişimdir. Ancak evde yapılacak işlerin kadın ve erkek arasında eşitlikçi bölüşümüne ilişkin değişimin yavaş olması ise ertelenmiş devrimdir. Bu sebeple ilk değişim/devrim Hochschild ve Machung'un (2012) ifadesi ile *kafeste devrimdir*.

Hochschild ve Machung'a (2012: 12-17) göre kadınlar ekonomik hayatta hızla yer aldılar ancak evlilik ve iş anlayışı aynı hızla değişmedi. Kadınlar değişti, evlerinden çıkıp dışarıda iş hayatında yer almaya başladılar, ama işyerleri çalışan ailelerin taleplerini ve beklentilerini karşılama yönünde değişmedi. Ev hayatında da erkeklerin çoğu kadınların bu çok hızlı değişimine uyum sağlayamadı. Değişim hızlarındaki farklılık bir gerilime sebep oldu.

Ev içi işlerin paylaşımına ilişkin değerler üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde "erkekler para kazanmalı; kadınlar ise ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgilenmeli" düşüncesine sahip olanların giderek azaldığı görülmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan ulusal çalışmalara göre 1977 yılında bu düşüncüyü



Her ne kadar erkekler bundan otuz ya da kırk yıl önce yaptıklarından daha fazla, kadınlar ise biraz daha az ev işi yapıyorlarsa da iş yükleri yine de eşit değildir.



Kadınların emek piyasasına girmeleri devrim niteliğinde bir değişimdir. Ancak evde yapılacak işlerin kadın ve erkek arasında eşitlikçi bölüşümüne ilişkin değişimin yavaş olması ise ertelenmiş devrimdir.



destekleyenlerin oranı %64 iken 2008 yılında %39 dur. Her ne kadar bir azalma olsa da her beş kişiden ikisi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sahiptir (Galinsky, Aumann ve Bonda, 2011: 9). Ev işlerine yardım eden erkekler bile erkeğin çalışmasının kadınınkinden önemli olduğuna inanmaktadır (Hochschild ve Mauchung, 2012: 265). Galinsky ve arkadaşları aynı çalışmalarında “çalışan kadınların ev kadınları gibi iyi birer anne olacağına inanıyorum.” düşüncesine sahip olanların 1977’de %58’den 2008 yılında %74’e yükseldiğini ve bu düşünce değişiminin daha çok erkelerde yaşandığını belirtmektedir (Galinsky, E., Aumann K. ve Bonda, J. 2011: 12). Türkiye’de ise 2010 yılında yapılan aile değerleri araştırması, kadının çocuk bakım ve ev içi rollerini ön plana çıkaran geleneksel değerlerin yerini erkeği de ev işlerinden sorumlu tutan bir yargının almaya başladığını göstermektedir (2010:100). Ancak değerlerde görülen bu değişimin, anlam/değerler boyutundan davranışa dönüşüm hızı daha yavaştır.

Bugün kadınlar erkek işi olarak düşünülen meslekler de dâhil olmak üzere çalışma hayatında önemli yerlere gelmişlerdir (Erkut, 1982). Ancak, ücretli herhangi bir işte çalışan kadınlar gelişmiş ülkeler de dâhil dünyanın önemli bir bölümünde ev işlerinden birinci derecede sorumludur (Gunter ve Gunter, 1990; Golding, 1990; Weisner, Garnier ve Loucky, 1994). Bu durum kadının dışarıda çalışma özgürlüğünün ve bağımsız bir gelir sahibi olabilmesinin bedelinin iki kat çalışmak olduğunu göstermektedir (Delphy 1999). Hochschild ve Machung’a (2012: 3-4) göre kadınlar erkeklerden haftada 15 saat daha fazla ev işi yapmaktadır. Bu süre yılda bir ay, on iki yılda ise tam bir yıl daha fazla çalışma anlamına gelmektedir. Kadınların çalıştığı ailelerde erkeğin ev işini eşit olarak paylaşması %23,7 gibi hayli düşük bir orandadır (Ross, 1987). Gençlikte ev içi rollerin eşit paylaşımına olan inancın bir gençlik hayali olarak kaldığı görülmektedir (Fine, 2011:104). Kadın ve erkek arasında hane içinde bir *boş zaman açığı* mevcuttur.

Türkiye’de de kadınların önemli bir bölümü ev işlerini, özellikle eşlerden çok az yardım alarak yürütmektedir (Çiftçi, 1982; Bener, 1989). Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) 2006 yılında zaman kullanımı ile ilgili yaptığı çalışmaya göre (2008: 4-5) Türkiye’de karşılıksız ev içi emek yükü orantısız biçimde kadınlar tarafından üstlenilmektedir. Türkiye’de çalışan kadınlar hanehalkı ve ev bakımına 4 saat 3 dakika zaman ayırırken erkek çalışanlar yalnızca 43 dakika ayırmaktadır. Hâlbuki Norveç, İngiltere, İsveç, Finlandiya, Macaristan, Fransa, Almanya’da kadınların hanehalkı ve ev bakımına ayırdıkları sürelerin ortalaması 3 saat 33 dakika iken erkeklerin hanehalkı ve ev bakımına ayırdıkları süre 2 saat 5 dakikadır. Çalışmayan kadınlarla karşılaştırıldığında, çalışan kadınların gün içinde çalışmaya ayırdıkları süre hane halkı ve ev bakımına ayırdıkları süreyi çok az etkilemekte, çalışan kadınlar dinlenme ve sosyal yaşama ayırdığı süreden kısalmaktadır.

### 2.3. Ev İçi İş Yükü Paylaşımı Kuramları

İkinci vardiyanın kadınlara yönelik ağırlaşmasının, bir başka ifade ile kadının daha fazla sorumluluğa sahip olduğu bu iş yükü paylaşımının nasıl oluştuğuna dair üç farklı kuram vardır: Güç/Bağlı Kaynaklar Kuramı (Power Relative Resources), Zaman Uygunluk Kuramı (Time Availability), İdeoloji/Sosyalizasyon Kuramı (Ideology/Socialization).

Bağlı kaynaklar kuramı, Robert O. Blood ve Donald M. Wolfe tarafından ortaya konulmuştur. Bazen takas kuramı diye de adlandırılan bağlı kaynaklar kuramı, eğitim, meslek, gelir ve statü gibi faktörlerin eşlerin ilişkideki bağlı gücünü belirlediğine işaret eder. Bu kuramın temel varsayımı, gücün dengesinin evliliğe daha çok kaynak aktaran tarafa doğru kayacağı yönündedir (Blood ve Wolfe 1960: 12). Kaynak, bir eş tarafından diğerine sağlanan herhangi bir olanaktır. Bu olanaklar: arkadaş ve ilişki gibi sosyal kaynaklar, gelir ve mülkiyet gibi ekonomik kaynaklar, eğitim ve iletişim gibi kişisel kaynaklar olabilmektedir (Blood ve Wolfe, 1960). Kaynaklar kuramında belirleyici soru kimin ne kadar iş yaptığı değil, yapılacak işe kimin karar verdiğidir. Bağlı kaynaklar kuramı, ekonomist Gary Becker'in (1985) beşeri sermaye kuramı ile bağlantılı değerlendirilebilir. Bağlı kaynaklar kuramı gibi beşeri sermaye kuramı da cinsiyete dayalı değildir. Eşlerden daha fazla kaynağa (güç ve gelir açısından) sahip olan, cinsiyete bakılmaksızın ev işlerinden kaçınılmaktadır. Geleneksel olarak ailede gelir getiren tarafın erkekler oluşu onların pazarlık gücünü arttırmakta, sıkıcı ve monoton ev işlerinden sıyrılabilmelerini sağlamaktadır (Brines, 1994; Bittman, England, Sayer, Folbre ve Matheson, 2003).

Literatür incelendiğinde bazı çalışmaların bu kuramı desteklediği görülmektedir. Örneğin Blair ve Lichter (1991) ve Ross (1987) kadınların gelirleri arttığında erkeklerin ev işlerine katılımının da arttığını çalışmalarında göstermiştir. Erkeklerin gelirlerinin artması iş paylaşımını azaltırken, kadınların gelirinin artması iş paylaşımını daha eşitlikçi hâle getirmektedir (Antill ve Cotton, 1988). Bağlı kaynaklar kuramını güçlü bir şekilde destekleyen Bianchi'nin (2000) çalışmasına göre de, kadının aile gelirine katkı oranı arttıkça kadın daha az ev işi yaparken, erkeğin daha fazla ev işi yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu tespit bize kişisel kaynakların, evdeki işlerin eşler arasında nasıl paylaşılacağına büyük rol oynadığını göstermektedir.

Zaman uygunluk kuramı, bağlı kaynaklar kuramına benzer şekilde takas prensibiyle eşlerin ev işlerine ayırabilecekleri zaman ve ev işi miktarı dikkate alınarak belirlenir. Eşlerin birinci vardiyalarına ayırdıkları vakit ile yapılacak ev işi miktarı arasında ilişki vardır (Shelton 1992; Bionchi ve diğerleri, 2000). Kadının çalışma durumu ev içi iş yükü paylaşımını önemli ölçüde etkileyecektir. Kadın çalışıyorsa ev işlerine ayıracağı zaman azalır ve kadın çalıştığı için yapamadığı işleri erkeğin yapması beklenir. Blood ve Wolfe'un (1960) çalışmasına göre eşleri çalışan



Bağlı kaynaklar kuramı, eğitim, meslek, gelir ve statü gibi faktörlerin eşlerin ilişkideki bağlı gücünü belirlediğine işaret eder.



Zaman uygunluk kuramı, eşlerin ev işlerine ayırabilecekleri zaman ve ev işi miktarı dikkate alınarak belirlenir.

“

İdeoloji/sosyalizasyon kuramı ise kadınlar ve erkekler arasındaki iş yükü paylaşımının toplumda zaman içinde yerleşmiş toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden gerçekleştiğini savunur.

erkekler ev işlerine eşleri çalışmayan erkeklerden daha fazla yardım etmektedir. Buna ek olarak birçok çalışmaya göre, kadınların karşılığı ödenen işlerde geçirdikleri zaman erkeklerin ev işine katılımlarıyla pozitif ilişkiliyken, erkeklerin işte geçirdiği zamanla negatif ilişkilidir (Kamo 1988: 179). Bu kurama göre eşin ne kadar kazandığına bakılmaksızın, çalışma durumuna bağlı olarak ev içi iş yükü dağılımı yapılır. Kamo'nun (1988: 179) vurguladığı gibi erkek, kadının kazandığı paranın miktarından ziyade bir meslek sahibi olmasını değerli bulup ona ev işlerinde yardım eder. Zaman uygunluğu kuramının bir diğer boyutu olan ev işi miktarında belirleyici faktörlerin başında çocukların varlığı, yaşı ve sayısı gelmektedir. Bazı çalışmalar göstermiştir ki, çocuk sayısı ve küçük çocukların varlığı erkeklerin ev içi iş yükünü artırmaktadır (Geerken ve Gove, 1983; Pleck, 1985).

İdeoloji/sosyalizasyon kuramı ise kadınlar ve erkekler arasındaki iş yükü paylaşımının toplumda zaman içinde yerleşmiş toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden gerçekleştiğini savunur. Toplumsal cinsiyet ideolojisi kadın ve erkeklerin biyolojik farklılıklarını referans vererek bu kişilere yönelik uygun davranışların ve rollerin olduğu düşünce ve inancına dayanmaktadır. Chesters'a (2012) göre kamusal ve özel alan ayrımı üzerinde şekillenen bu rol paylaşımı kamusal alanı eril, özel alanı ise dişil olarak benimseyerek var olan iş yükünü temelde bu iki alana göre paylaşır.

Geleneksel cinsiyet rolünü benimseyenlerde tamamen cinsiyete dayalı iş bölümü vardır: Erkekler dışarda para kazanırken, kadınlar ev işlerini yapmaktadır. Yani bir erkek ne kadar gelenekçi rolü benimsemişe o kadar az iş yapmaktadır. Eşitlikçi cinsiyet rolünü benimseyen eşlerin ise ev içi işleri daha eşit bir şekilde paylaşması beklenir (Model, 1981). Kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rol tutumları farklı olduğunda ise işlerin paylaşımı onların uzlaşmasına göre şekillenmektedir. Antill ve Cotton'a (1988) göre bu uzlaşmada kadın belirleyici etken olarak görülürken, Ross'a (1987) göre erkek belirleyici etken olarak kabul edilmektedir.

İdeoloji/sosyalizasyon kuramına göre ev içi iş yükünün paylaşımı bağlı kaynaklar ve zaman uygunluk kuramının iddia ettiği gibi rasyonel bir takasla değil, eşlerin benimsedikleri toplumsal cinsiyet ideolojilerine göredir (Johnson ve Johnson, 2008). Bu durumu çarpıcı bir şekilde ortaya koyan Atkinson ve Bolen'in (1984) çalışmasına göre kadınlar eşlerinden daha fazla gelire sahip olsa bile bu, ev işlerinin paylaşımına yansımamaktadır. Hatta Brayfield (1992) de bunun erkekler işsiz olduğunda bile değişmediğini ifade etmiştir. Erkekler ekonomik açıdan eşlerine bağımlıyken bile ev işi yapmamaktadırlar.

Hem güç/bağlı kaynaklar hem de ideoloji/sosyalizasyon kuramı incelenen olgunun farklı bir boyutuna odaklanmıştır ve olguyu açıklamada birbirlerini tamamlayıcılıkları söz konusudur. Örneğin Kamo (1988) yaptığı araştırma sonucunda erkeğin ev işlerine daha fazla katıldığı durumları şöyle tespit etmiştir: erkek ça-

alışmadığında, daha az kazandığında, daha eğitilmiş olduğunda ve eşitlikçi cinsiyet rolleri tutumunu benimsediğinde. Kamo'nun bu bulguları her iki kuramı da doğrulamaktadır.

#### 2.4. İkinci Vardiya Üzerinde Etkili Faktörler

Bu başlık altında, yukarıda açıkladığımız evde iş yükünün paylaşımına ilişkin geliştirilen üç kuramda yer alan faktörler ele alınacaktır. Araştırmalar evin içindeki iş bölümünün, toplumsal sınıf, kadınların ücretli işlerde harcadıkları zaman, yaş ve sosyo-kültürel köken gibi etkenlere bağlı olarak değiştiğini göstermektedir (Warde ve Heatrerington, 1993; Gershuny, 1994). Bunların dışında toplumsal cinsiyet, ev işlerinin yapılmasına ilişkin tutumlar, kalıp yargılar, kariyer meslek ya da iş meslekten olma da önemli faktörler arasındadır.

Cinsiyet, cinsiyet rolleri ve çalışma durumlarının ev işi yapma sıklığı üzerindeki rollerini inceleyen Dökmen'e (1997) göre kadınlar ücretli bir işte çalışsın ya da çalışmasınlar, geleneksel cinsiyet rolünü benimsesinler ya da benimsemesinler ev işlerini yapan kişilerdir. Ev işi yapma sıklığını en çok cinsiyet belirlemektedir. Ev işini, ücretli bir işte çalışsın ya da çalışmasın asıl yapan kadınlardır; ancak ev kadınları çalışan kadınlara kıyasla daha çok ev işi yapmaktadır. Terzioğlu ve Şafak'ın (1985) araştırmasında çalışan kadınların çalışmayan kadınlardan evle ilgili işlerde daha fazla yardım aldıkları ve bu yardımın daha çok çocuk bakımına yönelik olduğunu saptanmıştır. Hasta'da (1996) çalışmasında benzer şekilde çalışan kadınların eşlerinin yaptığı ev işi miktarının çalışmayan kadınların eşlerinden daha fazla olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Savran'a (2009: 23) göre ise Türkiye'de kadınların ücretli işlerde daha çok çalışmaya başlamalarıyla birlikte erkeklerin daha çok ev işi yaptıkları ve kadınların paylarına düşen bakım ve ev işlerinin azaldığı ise gerçeğe bağdaşmamaktadır. Çeşitli çalışmalardan çıkan sonuçlara göre kadınların daha çok istihdam edilmesi eşler arasındaki iş bölümünü değiştirmemektedir. Kadının ücretli bir işte çalışmasının ev içindeki iş bölümünü etkilemesi için evin geçimini onun sağlıyor olması gerekmektedir. Ancak daha da önemlisi erkeğin işsiz olmasıdır: Erkeğin işsiz kaldığı evlerde roller eşit olarak paylaşılmasa da bir başka ifade ile kadın işten döndüğünde ev işlerinin önemli bölümünü üstlenmeye devam etse de, geleneksel iş bölümünden iş paylaşımına doğru bir eğilim gözlenir. Yine de ev işleri ve çocuk bakımının çekirdek bölümü kadının omuzlarındadır.

Hochschild ve Machung (2012: 15-16) eşlerin, günlük yaşamlarında ikinci vardiya ile yakından ilgili toplumsal cinsiyet ideolojisi ile bağlantılı olarak üç farklı davranış biçimi sergilediklerini ortaya koymuştur: geleneksel, geçiş süreci ve eşitlikçi. Geleneksel davranış kodlarına sahip kadınlar kendilerini ev içerisinde yerine getirdikleri işler ile eş, anne ve etrafa yardım eden bir rolde tanımlar. Ge-

leneksel kadın, erkeği işiyle tanımlar ve bu nedenle ev işlerine daha az zaman ve emek sarf etmesini ister. Eşitlikçi davranışa sahip kadınlar ise kendilerini eşleri gibi birinci vardiya alanında tanımlayıp, ev içerisinde eşit miktarda güce sahip oldukları düşüncesi ile ikinci vardiyada da eşitlikten yanadır. Geçiş sürecinde ise tanımlamalar ve davranışlar net değildir. Geçiş sürecinde kadın kendini hem işte hem evde tanımlar. Bir yandan da geleneksel davranış biçiminde olduğu gibi erkeğin işine daha çok önem verir. Tipik bir geçiş kadını ev işlerinde yardım istemesine rağmen erkeğin para kazanmasına odaklanması taraftarıdır. Tipik bir geçiş erkeği de kadının çalışması yanında, ev işlerini de yapması beklentisi içindedir. Erkeklerin ev işlerine dâhil olmaları eşitlik, geçiş ve geleneksel davranış biçimlerine paraleldir.

Hochschild ve Machung'un (2012) çalışmasında geçiş süreci olarak tanımladığı davranış biçimini Ulrich (akt. Fine 2011:102-103) insanların bilinçli biçimde savundukları toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan değerlerle, bu inanışları düşünce ve davranışa etki yoluyla gölgede bırakan otomatik toplumsal cinsiyet çağrışımları arasında bölünmesi olarak açıklamıştır. Ulrich'e göre kadının örtük zihni veya bir anne ya da eş olarak toplumsal kimliği, onu çamaşır makinasını doldurması, bulaşık makinasını boşaltması ve çocukların kıyafetlerini kaldırması için tetikler. Geçiş kadını bir yandan erkeğin ev işlerine yardım etmesini beklese de, ev işlerini ve çocuk bakımını temelde kendi sorumluluğu olarak görür.

Hochschild ve Machung (2012) her ikisi de çalışan eşlerin oluşturduğu ailelerde erkeklerin ev işlerini paylaşımını etkileyen faktörleri irdelerken erkeğin gelirinin yüksekliğinin, çalışma saatlerinin, annesinin ev kadını olmasının, babasının evde az iş yapmasının açıklayıcılık gücünün belli bir noktaya kadar etkili olduğunu tespit etmiştir. Asıl etkili olanın erkeğin toplumsal cinsiyetle ilgili görüşlerini hayata geçirirken belirlediği *toplumsal cinsiyet stratejisi*dir. Strateji terimi kişinin hareket planını ve elde etmek istediği şey için yaptığı duygusal hazırlığı ifade etmektedir. Örneğin, erkek kariyer hedefindeki beklentileriyle ilgili duygularını bastırması gerektiğine karar vererek kendini çocuklarına daha fazla adar, eşine ev işlerine yardım etmeyi ertelese de evde çocuğun yardım istediğinde çağırıldığı ilk kişi olur. Bu süreçte duygular ve düşünceler arasındaki çatışmalar ya da ideal toplumsal cinsiyet algısına ulaşmak için yapılan duygusal mesailer, içsel ihtiyaçlarla dışsal gerçekler birbiriyle örtüşmediğinde, toplumsal cinsiyet ideolojilerinde kırılmalar yaşanmaktadır. Bu sosyal devrim devam ettiği sürece çift gelirli ailelerin problemleri bitmeyecek, kadınların iş gücüne katılımı arttıkça daha da fazlalaşacaktır. Bu süreçte toplumsal cinsiyet rolleri evliliğin temel dinamiklerini belirleyecektir.

Hochschild ve Machung'un (2012) çalışmasında işçi sınıfı ve erkekler geleneksel düşüncüyü tercih ederken, orta sınıf ve kadınlar eşitlikçi düşüncüyü tercih etmektedirler. Üst sınıflarda bulunan eşler ile kadınların tam zamanlı olarak çalıştığı ha-

nelerdeki eşler daha eşitlikçi bir iş bölümüne sahip olma eğilimindedirler. Dikeçligil, Başer vd. (1998) tarafından yapılan alan araştırmasında “kariyer-meslek” sahibi, doktor, mimar, akademisyen kadınların geleneksel rol kalıplarının devam ettiği, “kariyer-meslek” sahibi kadınlar diğer hem cinslerinden daha az ev işi yapıyor olsalar da onların ailelerinde de geleneksel rol paylaşımının devam ettiği görülmüştür. Fatura ödeme, ev içi onarımın yüksek oranda erkek işi olduğu, ütü yapma, çocukların günlük bakımı, kahvaltı hazırlama, yemek pişirme, çamaşır ve bulaşık yıkama, evin temizliği ve toplanmasının yüksek oranda kadın işi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Gıda alış-verişi, çocukların serbest zaman faaliyetlerine katılma ise eşlerin paylaştığı bir iştir. Sonuç olarak “kariyer-meslek” sahibi kadınların ailelerinde erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımın daha fazla olmasına rağmen geleneksel rol dağılımının devam ettiği görülmüştür.

Kariyer mesleklerden akademisyenlerin ev içi rollerinin paylaşımı üzerine yaptığı çalışmada Fine, “Her başarılı akademisyen erkeğin arkasında bir kadın var, ama her başarılı akademisyen kadının arkasında soyulmamış bir patates ve biraz ilgi bekleyen bir çocuk var...” (2011: 111) ifadesi ile öğretim üyesi annelerin geleneksel ev içi rolleri yerine getirmeye devam ettiklerini belirtir.

İkinci vardiyanın eğitim düzeyi ile ilişkisini anlamaya yönelik çalışmalar da mevcuttur. Bener’e (1989) ve Hasta’ya (1996) göre kadının eğitim düzeyi arttıkça eşinin ev işi yapma miktarı artmaktadır. Atalay’ın (1992:128) çalışmasına göre öğrenim durumu ile kadından beklenen ev içi roller arasında yüksek korelasyon vardır. Ev işleri yapmanın kadının birinci görevi sayılması oranı ilkokul mezunlarında %80.83 iken, lise mezunlarında %42.50’ye, üniversite mezunlarında %38.30’a düşmektedir. Aynı kabul cinsiyete göre de değişmekte, “ev işi yapmak kadının birinci görevidir.” diyenlerin oranı kadınlarda %69.46 iken erkeklerde %76,59’a yükselmektedir. Bu iki faktör (öğrenim ve cinsiyet) bir arada alındığı durumda ise kadınlarda eğitim seviyesinin yükselmesinin bu tutumu çok etkilediği bulunmuştur. Üniversite mezunu kadınlarda bu oran %25,55 olarak çok keskin bir düşüş göstermektedir.

Ev işlerinin paylaşımıyla ilgili göze çarpan bir diğer detay, çocukların varlığı veya yokluğu, sayı ve yaşlarıyla ilgilidir. Pleck (1985) çocukların sayı ve yaşının erkeklerin ev işlerine katılımını artırdığını bulmuştur. Shelton (1992) erkeklerin ev işlerine katkıda buldukları hanelerde bile, çiftin çocukları olunca eşitlikçi ev içi iş bölümünün önemli ölçüde kesintiye uğradığını belirterek annelerin çocuk yetiştirme görevlerine eşlerinin harcadığından çok daha fazla zaman ayırdığını belirtir. Erkeklerin, ev ve çocuk bakımına ilişkin sorumluluk aldıklarında da daha çok kendi hoşlarına giden işleri yaptıkları görülmektedir. Örneğin kadınlar yemek hazırlama ve temizlik işlerini yaparken erkekler çocuklarla oynamaktadır.

Eşlerin kazanç durumu incelendiğinde erkeğin kazancının yüksek, kadının kazancının düşük olduğu durumlarda ikinci vardiya kadına aittir. Kadının maddi katkısı eşininkine yaklaştıkça ikinci vardiya azalır, ama eşit olmaz. Sadece daha az eşitsiz bir duruma dönüşür (Hochschild ve Machung 2012). Diğer yandan Veronica Tichenor (akt. Fine, 2011:101) çalışmasında daha çok kazanan kadınların ev içi işlerin ve çocuk bakımının büyük oranda sorumluluğunu üstlendiği sonucuna ulaşmıştır. Tichenor bu durumun eşler arasında oluşturduğu iki farklı sonucundan bahsetmektedir: birincisi öfke ve kavga davranışı, ikinci ise ev içi işi kendilerini iyi eş olarak sunmanın bir yolu olarak benimseyenlerin durumu kabullenme davranışıdır.

Memiş ve arkadaşları tarafından 2012 yılında yapılan bir araştırmada ise gelir getiren bir işte çalışmanın, karşılıksız çalışmaya ayrılan zaman üzerindeki etkisinin kadınlar ve erkekler arasında önemli farklılıklar gösterdiği bulunmuştur. Erkekler gelir getiren bir işte çalıştıklarında karşılıksız mesaiyi yarım saat kadar düşmektedir. Buna karşılık piyasada çalışıyor olmak kadının karşılıksız çalışmaya ayırdığı zamanı 2 veya 3 saat kadar düşürmektedir. Her ne kadar kadınlar için karşılıksız çalışma büyük oranda ücretli çalışmadan ikame edilse de, bu ikame onların toplam mesailerini düşürmek için yeterli değildir. İki gözlem Türkiye’de çalışan kadınların çifte mesai yaptıklarını doğrulamaktadır. Birincisi evli kadınların eşlerine göre hâlen daha fazla toplam iş yüküne sahip olmalarıdır. İkincisi ise çalışan kadınların toplam işinin ev kadınlarınınkinden anlamlı bir biçimde daha fazla olmasıdır. Türkiye’de evliliğin kadınların ve erkeklerin zaman kullanım kaplılarına asimetrik bir etkisi vardır. Erkekler tarafından karşılıksız çalışmaya ayrılan zaman evlendiklerinde, ücretli çalışan bir kadınla evlendiklerinde dahi azalırken, kadınların evlendiklerinde karşılıksız çalışmaya daha fazla zaman ayırdıkları gözlemlenmiştir.

Vogler ve Pahl (1994) ev içindeki iş bölümünün farklı bir yönünü, evin finansal yönetimini ve harcamalarını incelemiş ve kadının para harcama sürecine katılımının ücretli bir işte çalışması ile ilişkisini araştırmıştır. Yüksek gelirli çiftlerde paranın birlikte yönetilme eğilimi ile paraya erişim ve harcamaların yapılma kararlarının verilmesinde eşitlikçilik ağır basmaktadır. Düşük gelirli ailelerde ise kadının paraya ulaşması çok zor olup kadın hanenin parasını sadece günlük idare etmektedir, bütçe ve harcamada esas karar erkeğindir.

Yukardaki çalışmalar incelendiğinde gelir durumu, eğitim, meslek, çalışma durumu, çocuk sahipliği, çocuğun yaşı, toplumsal sınıf, benimsenen/öğrenilen toplumsal cinsiyet rol tutumları, toplumsal cinsiyet ideolojisi ve toplumsal cinsiyet stratejisi gibi değişkenlerin ikinci vardiya ile ilişkili olduğu görülmektedir.



# Araştırmanın Yöntemi

**T**arama (survey) yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın evrenini Türkiye genelinde evli kadınlar ve erkekler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise nüfus, coğrafya, bölgesel kalkınma ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması dikkate alınarak illerin kategorize edildiği 12 bölgede (TÜİK, 2005) internet erişimi bulunan 601 kadın (58,7) (407 çalışan kadın (%39,7), 194 ev kadını (%19,0)) ve 422 erkek (%41,3) olmak üzere toplam 1023 evli kişiden oluşmuştur. Katılımcılara ait detaylı bilgiye “Bulgular” bölümünde yer verilmiştir.

## 3.1. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri kişisel bilgi anketi, ev içi iş paylaşımı anketi ve toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

**1. Kişisel Bilgi Anketi:** Bu anket katılımcıların yaş, doğum yeri ve yaşadığı yer, 18 yaşına kadar en uzun süre yaşadığı yer, hane ve şahsi geliri, kendisinin, eşinin ve her ikisinin de ebeveynlerinin eğitim durumu ve mesleği ile ilgili özelliklerine yönelik sorular içermektedir. Ayrıca ankette katılımcıların evdeki iş yüklerini etkileyebileceği düşünülen sorular (çocuk durumu, evde birlikte yaşanan kişiler, ücretli yardımcı alma) bulunmaktadır.

**2. Ev İçi İş Paylaşımı Anketi:** Bu anket ilgili literatürden faydalanılarak (Nazlı, 1995; Dikeçligil, Başer vd., 1998; Onur, 2006; Gültekin ve Bener, 2008; Bakırcı, 2009) araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Literatür incelenerek, ev ve çocuk bakımına yönelik işler yazılmıştır. İş paylaşımına yönelik bu ifadeler Sosyoloji, Felsefe ve Edebiyat alanlarında beş uzman kişinin görüşleri alınarak yeniden değerlendirilmiştir. Geliştirilen anket ev ve çocuk bakımı iş paylaşımına yönelik 31



maddeden oluşmuştur. Her bir iş paylaşımı ifadesinde belirtilen işi çoğunlukla kimin yaptığı sorulmuştur. Bu anketin ilk bölümü 24 maddeden oluşan ev bakımı işleri ile ilgili, ikinci bölümü ise 7 maddeden oluşan çocuk bakımı işleri ile ilgilidir. Çocuk bakımı ile ilgili bölüm sadece çocuğu olan katılımcılara uygulanmıştır. Bu ankette elde edilen sonuçlar kadınların ev bakımı ve çocuk bakımı iş yükü puanlarının hesaplanmasında kullanılmıştır. Ankete verilen cevaplardan kadının iş yükü hesaplanırken çoğunlukla kadının yaptığı işlere 2 puan, çoğunlukla kadın ve erkeğin birlikte yaptığı işlere 1 puan, kadının yapmadığı işlere ise 0 puan verilmiştir. Bu şekilde elde edilen puanların aritmetik ortalaması alınarak kadının ev bakımı ve çocuk bakımı iş yükü puanları hesaplanmıştır.

**3. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum (TCRT) Ölçeği:** Toplumsal cinsiyet rol tutumu çok boyutlu bir kavramdır. Kültürel olarak kadına ve erkeğe uygun görülen kişilik özellikleri ve davranışları içinde barındırır ve bunlar toplum tarafından kalıp yargılara dönüştürülür. Bu kalıp yargılar kültürden kültüre değişse de ana noktalarda büyük benzerlikler göstermekte ve zaman içinde çok az değişikliğe uğramaktadır. Katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2011) tarafından geliştirilen “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum (TCRT) Ölçeği” adı verilen ölçme aracı kullanılmıştır. Bu ölçek toplam 38 maddeden oluşan 5’li likert tipi (kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, tamamen katılıyorum) bir ölçek olup beş alt boyuttan oluşmuştur. Ölçeğin alt boyutları şunlardır: Eşitlikçi cinsiyet rolü, kadın cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü. Tüm ölçeğin güvenilirlik katsayısı Zeyneloğlu ve Terzioğlu (2011) tarafından 0,92 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada tüm ölçekten elde edilen puanların aritmetik ortalaması katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerini tutum puanları olarak değerlendirilmiştir ve ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,92 olarak hesaplanmıştır.

Veri toplama araçlarında yer alan soruların anlaşılabilirliğini ve uygulanabilirliğini test etmek amacıyla 15 Mayıs 2013 tarihinde ön uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama “Sanoveri” tarafından internet tabanlı olarak 57 kişiye (14 ev kadını, 21 çalışan kadın, 22 erkek) uygulanmıştır ve sonuçlar dikkate alınarak anket revize edilmiştir. Pilot uygulamadan elde edilen sonuçlara göre, gerekli düzenlemeler yapılarak anket formuna son şekli verilmiştir.

### 3.2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu’na başvurularak araştırmanın uygulanabilmesi için etik kurul izni (18/07/2013-Sayı 77082166/604.01.02/37) alınmıştır. Hazırlanan anketler ve TCRT ölçeği “Sanoveri” tarafından internet tabanlı olarak uygulanmıştır. Anketler ve TCRT ölçeği, internet kullanan ve e-postası olan 1.185.559 üye içinden, cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu ve coğrafi bölge kriterleri

de dikkate alınarak rastgele seçilen 6.165 ev kadınına, 10.808 çalışan kadına ve 12.198 erkeğe anket linkinin e-posta yoluyla gönderilmesi yöntemi ile uygulanmıştır. 83 ev kadını, 141 çalışan kadın ve 190 erkek anketi yarım bırakmıştır. Anket uygulaması 20 Temmuz 2013 tarihinde başlatılmış ve doldurulan 1023 anket (407 çalışan kadın, 194 ev kadını ve 422 erkek) yeterli görülerek 16 Ağustos 2013 tarihinde sonlandırılmıştır. Çalışmaya Türkiye'nin birçok ilinden katılım olması nedeniyle, İBBS Düzey 1 temelinde temsili bir örnekleme ulaşılmıştır.

**Tablo 1. Katılımcıların Bölgelere Göre Dağılımı**

Bölge	Şehirler	Toplam	%
İstanbul	İstanbul (241)	241	23,56
Batı Marmara	Balıkesir (16), Çanakkale (7), Edirne (5), Kırklareli (3), Tekirdağ (12)	43	4,20
Ege	Afyon (7), Aydın (13), Denizli (12), İzmir (62), Kütahya (11), Manisa (19), Muğla (12), Uşak (7)	143	13,98
Doğu Marmara	Bilecik (4), Bolu (7), Bursa (43), Eskişehir (13), Kocaeli (21), Sakarya (12), Yalova (6), Düzce (8)	114	11,14
Batı Anadolu	Ankara (72), Konya (28), Karaman (4)	104	10,17
Akdeniz	Adana (20), Antalya (49), Burdur (7), Hatay (12), Isparta (15), Mersin (10), Kahramanmaraş (8), Osmaniye (6)	127	12,41
Orta Anadolu	Kayseri (17), Kırşehir (3), Nevşehir (6), Niğde (5), Sivas (7), Yozgat (5), Aksaray (3), Kırıkkale (2)	48	4,69
Batı Karadeniz	Amasya (2), Çankırı (2), Çorum (3), Kastamonu (11), Samsun (9), Sinop (2), Tokat (6), Zonguldak (9), Bartın (3), Karabük (3)	50	4,89
Doğu Karadeniz	Artvin (3), Giresun (3), Gümüşhane (2), Ordu (5), Rize (5), Trabzon (10)	28	2,74
Kuzeydoğu Anadolu	Ağrı (2), Erzincan (3), Erzurum (12), Kars (4), Bayburt(2), Ardahan (1), Iğdır (2)	26	2,54
Ortadoğu Anadolu	Elazığ (2), Bingöl (2), Bitlis (5), Hakkâri (3), Malatya (12), Muş (3), Tunceli (3), Van(2)	32	3,13
Güneydoğu Anadolu	Adıyaman (9), Diyarbakır (12), Gaziantep (13), Mardin (5), Siirt (4), Şanlıurfa (12), Batman (6), Şırnak (1), Kilis (5)	67	6,55

İnternet üzerinden uygulanan veri toplama aracı görüntülenmeden önce araştırmanın amacı açıklanarak, araştırmaya katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı ve istediklerinde araştırmadan çekilebilecekleri belirtilmiştir. Katılımcıların istedikleri takdirde araştırmacıya ulaşabilmeleri için araştırmacının iş adresi ve e-mail adresi katılımcılarla paylaşılmıştır.

Katılımcılar veri toplama araçlarını internet üzerinden doldurmuşlar ve veri toplama araçlarının uygulanması ortalama 20 dakika sürmüştür.

### 3.3. Verilerin Analizi

Toplanan veriler IBM SPSS 21 istatistik programı kullanılarak, frekans analizi, ilişki analizi, varyans analizi, regresyon analizi, bağımsız t-testi ve ki-kare testi yapılarak analiz edilmiştir. Bu araştırmada kadının ev içi iş yükü puanları bağımlı değişken, katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve sosyo-demografik özellikleri ise bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin anlaşılabilirliğini artırmak ve kolay yorumlayabilmek için bulgular bölümünde tablolar oluşturulmuştur. Tüm istatistiksel analizler için anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

Bu araştırmada mesleklerin analizinde Warner, Meeker ve Eells'in (1949) ve Gilbert'in (2008) sınıf şemasından faydalanılmıştır. Warner, Meeker ve Eells tarafından oluşturulan ve Gilbert tarafından geliştirilen bu sınıf kategorizasyonuna göre ana sınıflar altı başlık altında toplanmıştır. Genellikle soylu ya da saygın ailelerden oluşan üst-üst sınıfın özelliği servetin ailede bir nesilden fazladır var olmasıdır. Alt-üst sınıf kendi yaşam süreci içinde zenginliğe kavuşmuş olan kişilerden oluşur. Bu sebeple üst-üst sınıfın sahip olduğu kültürel ve sosyal sermayeye henüz sahip değildir. Üst-orta sınıf üniversite eğitimi görmüş kişilerden oluşur. Bu sınıfa üyelik için belli bir miktar eğitim şarttır. Aile kökleri önemli değildir. Alt-orta sınıf düşük ücretli beyaz yakalı çalışanlardır. Üst-alt sınıf mavi yakalılar ve el emeği ile çalışanlardan oluşur. Alt-alt sınıf ise kalıcı işsizler veya yarı zamanlı işlerde geçici çalışanlardır. Bu modelde en tepede yer alan üst-üst sınıf ve alt-üst sınıf alan araştırmalarında toplumun anlamlı bir kategori olmayan, küçük bir kısmını oluşturur (Giddens, 2008:351). Nitekim bu çalışmada da bu sınıfa yer veril/e/memiştir. Kısaca araştırmada orta ve alt sınıf olmak üzere iki sınıf vardır.

**Tablo 2. Mesleklerden Hareketle Oluşturulmuş Sınıf Kategorisi**

Üst-ORTA	Alt-ORTA	Üst-ALT	Alt-ALT
Bürokrat/üst düzey yönetici, subay, akademisyen, hâkim/savcı, avukat, diş hekimi, doktor, eczacı, mimar, mühendis, veteriner	Öğretmen, polis, memur, astsubay, hemşire/ebe, tüccarlar, teknisyen/tekniker	İşçi, çiftçi, esnaf/zanaatkar	Ev kadını, işsiz

Bu çalışmada ebeveynin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel statüsü Weber'in hayat şansı kavramına dayalı olarak analiz edilmiştir. Hayat şansı kavramı, bireyin kendi hayatına etkisi bakımından ebeveynin sahip olduğu sosyal statüyü ifade eder. Birey hayata başladığı andan itibaren, yetişkin olma sürecinde, hayatı boyunca ailesinin imkânlarından ve statüsünden görece olarak etkilenmektedir. Bireyler hayata ebeveynin bulunduğu hiyerarşik basamakta başlar; ancak doğuştan getirdikleri ve toplum içinde kazandıkları özellikleri bireyi bazen ebeveyninin statüsünün altına, bazen de üstüne taşır (Dikeçligil, Başer vd., 1998: 35-36). Ebeveynlerinin eğitim durumları, meslekleri ve katılımcıların 18 yaşına kadar en uzun süre yaşadıkları yerleşim yeri hayat şansı bileşenleri olarak belirlenmiştir.

**Tablo 3. Hayat Şansı Bileşenleri**

Değişkenler	Yüksek Hayat Şansı	Orta Hayat Şansı	Düşük Hayat Şansı
Ebeveyninin eğitim durumu	Lisansüstü (Y. Lisans/Doktora) Üniversite Yüksekokul	Lise Ortaokul İlkokul	Okuryazar Okuryazar değil
Ebeveyninin mesleği	Üst-ORTA	Alt-ORTA	Üst-ALT Alt-ALT
18 yaşına kadar en uzun süre yaşanılan yerleşim birimi	Büyükşehir	Şehir merkezi	İlçe merkezi Kasaba Köy

### 3.4. Araştırmanın Sınırlılığı

Uygulama maliyeti düşük olduğu ve daha az zaman aldığı için veriler internet aracılığıyla toplanmıştır. Bu nedenle de sadece internet erişimi bulunan kişilerden verilerin toplanmış olması bu araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.





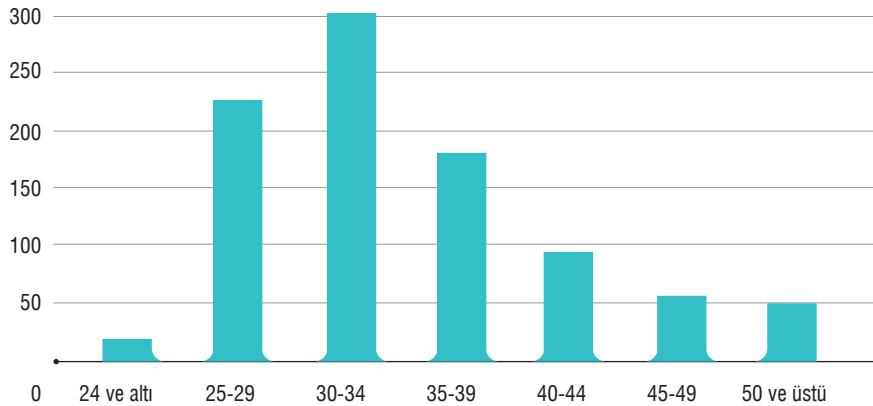
# Bulgular ve Yorum

Çalışmadan elde edilen bulgular katılımcıların sosya-demografik özelliklerine, toplumsal cinsiyet rol tutumlarına, ev bakımı ve çocuk bakımı iş yüklerine ve çalışan kadınların ev içi iş yüklerinin bazı bağımsız değişkenlerle ilişkilerine yönelik bulgular olmak üzere dört grup altında verilmiştir.

## 4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmaya katılanların yaş, çalışma durumu, eğitim durumu, meslek, gelir durumu gibi sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

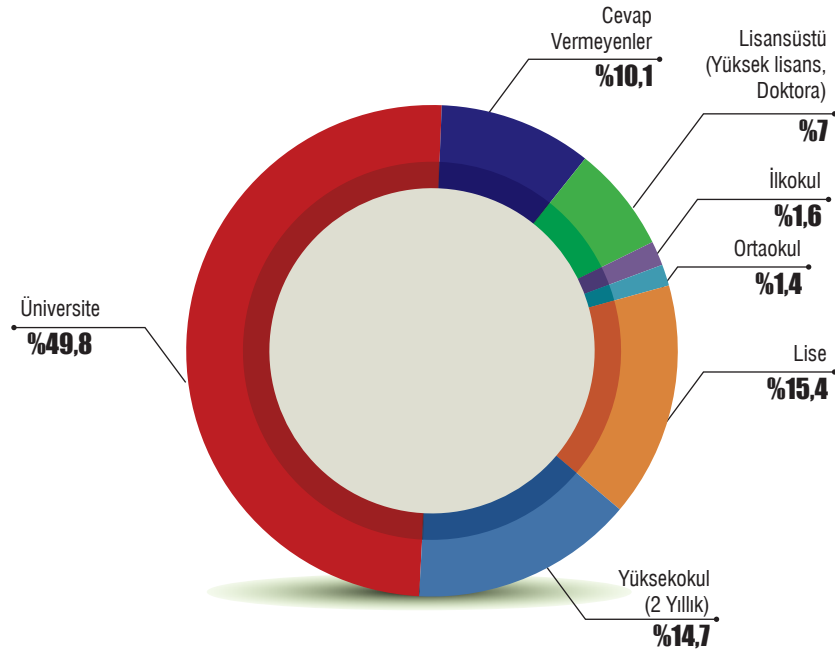
**Grafik 1. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı**



Araştırmaya katılanların yaş ortalaması 34,9'dur (SS = 7,67). Grafik 1 incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun yaşlarının 25-39 arasında değiştiği görülmektedir.

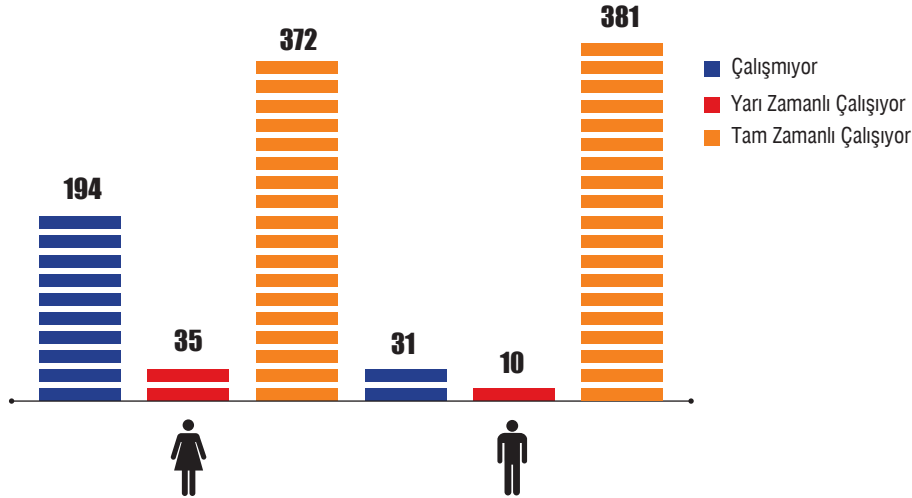
Katılımcıların eğitim düzeyi Grafik 2'de verilmiştir. Bu tablo incelendiğinde katılımcıların %70,8'inin yüksekokul ve üstü eğitim düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu Türkiye ortalamasının (%14,1) üstündedir. Çalışmanın internet üzerinden yapılmış olması ve internet erişimi olan kişilerin belirli bir sosyo-ekonomik düzeyde olmaları bu durumu açıklamaktadır.

**Grafik 2. Katılımcıların Eğitim Düzeyi**



Katılımcıların çalışma durumlarına ilişkin bilgiler Grafik 3’de gösterilmiştir.

**Grafik 3. Katılımcıların Çalışma Durumlarına Göre Dağılımı**

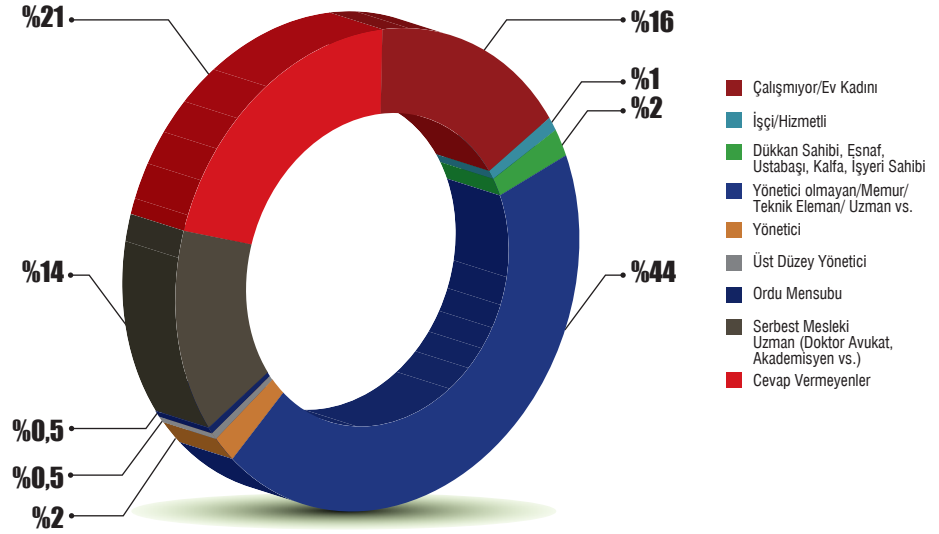


Grafik 3’e göre yarı zamanlı çalışan kadın ve erkek sayısının tam zamanlı çalışanlara göre çok az olduğu görülmektedir. Katılımcıların ve eşlerinin çalışma durumlarından yola çıkılarak aile gelir durumları incelendiğinde ise %26’sının tek gelirlisi, %74’ünün ise çift gelirlisi olduğu gözle çarpıcıdır.

Katılımcıların mesleki durumları Grafik 4’de gösterilmiştir. Grafiğe göre, katılımcıların büyük çoğunluğu (%60) meslekler skalasında orta sınıfa dâhil edilebilecek mesleklerde yer almaktadır. Katılımcıların önemli bir bölümünün mesleğine ilişkin veri elde edilememiştir.

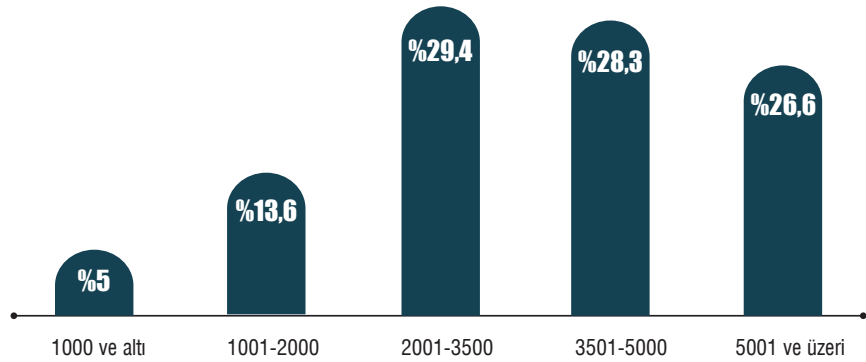


Grafik 4. Katılımcıların Mesleklerinin Dağılımı

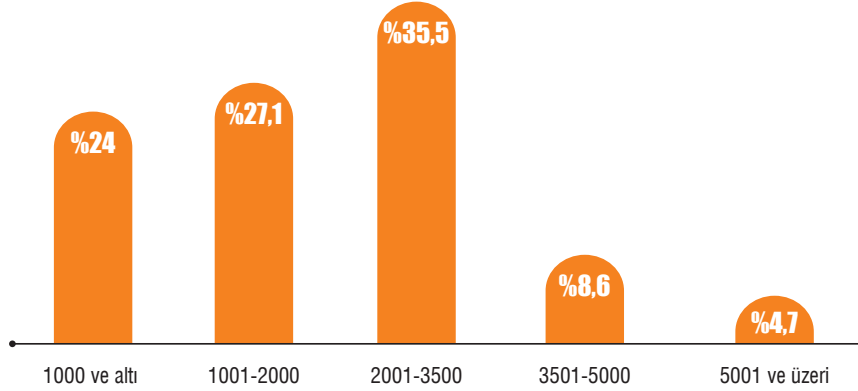


Katılımcıların şahsi gelirleri ve hane gelirleri Grafik 5 ve Grafik 6'da gösterilmiştir. Grafiklere göre, katılımcıların şahsi gelir bakımından çoğunlukla alt ve orta gelir grubu, hane geliri açısından ise çoğunlukla orta gelir grubunda olduğu görülmektedir.

Grafik 5. Katılımcıların Hane Gelirleri



Grafik 6. Katılımcıların Şahsi Gelirleri



Katılımcıların aile yapıları incelendiğinde büyük çoğunluğunun çekirdek aile (%94,2) olduğu görülmektedir. Katılımcıların %32,8'inin bir çocuğu, %22,0'ının iki çocuğu, %9,0'ının üç çocuğu, %2,7'sinin dört ve üzeri çocuğu bulunmakta, %32,9'unun ise hiç çocuğu bulunmamaktadır.

1023 katılımcının ailelerinde kadınların çalışma durumuna göre çocuk sayıları incelendiğinde çalışan kadınlarda çocuk sayısı ortalaması 0,93 iken ev kadınlarında bu ortalamanın 1,52 olduğu görülmektedir. Çalışan kadınlar ve ev kadınlarının çocuk sayıları arasında görülen bu ortalama farkının anlamlı olup olmadığı bağımsız t-testi yapılarak karşılaştırılmış ve aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir,  $t(754) = 8,22$ ,  $p < 0,05$ . Bu durum çalışan kadınların ev ve iş yaşamını birlikte götürmenin zorlukları nedeniyle daha az çocuk sahibi olmak istemesi kadar çalışmaya katılanların yaş ortalaması dikkate alındığında (34,9) çalışan kadınların çocuk sahibi olma yaşlarının eğitim hayatı ve kariyer planları nedeniyle daha ileri yaşlara sarkması ile de ilgili olabilir.

#### 4.2 Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumları

Ankete katılan kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rol tutum puanları karşılaştırıldığında kadınların toplumsal cinsiyet rol tutum puanlarının aritmetik ortalamasının 4,07, erkeklerininkinin ise 3,40 olduğu görülmektedir. Bu durumda kadınların erkeklere göre daha eşitlikçi bir tutum sergilediği söylenebilir. Kadınlar ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rol tutum puanları arasında gözlemlenen bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir,  $t(810) = 21,62$ ,  $p < 0,05$ . Fakat çalışan kadınlar ile ev kadınlarının toplumsal cinsiyet rol tutumları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir,  $t(598) = 1,42$ ,  $p > 0,05$ . Twenge (akt. Dökmen 2004: 134) kadınlara ilişkin tutumların zaman içinde değiştiğini ve daha liberalleştiğini belirtmektedir. Bu değişim hem kadınlarda hem de erkekler-

de gözlemlenmektedir. Ancak kadınlardaki değişim daha liberal ve feminist bir yönde olmuştur. Türkiye’de yapılan 2006 Aile Değerleri Araştırması (2010: 100) kadının ev içi ve çocuk bakımı rollerini ön plana çıkaran geleneksel değerlerin yerini erkeği de ev içi işlerden sorumlu tutan değerlerin almaya başladığını göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rol tutumlarına ilişkin değişme ve bu değişimin kadınlarda daha eşitlikçi yönde olduğu bulgusu bizim araştırmamızda da doğrulanmıştır.

### **4.3 Katılımcıların Ev Bakımı ve Çocuk Bakımı İş Yüklerine İlişkin Bulgular**

Ailede ev bakımına ve çocuk bakımına ilişkin iş paylaşımına ait bilgiler Tablo 4’de, verilmiştir.

Tablo 4. Ailede İş Paylaşımı Yüzdesi

Ev Bakımı	K	E	KE	KÇ	EÇ	AB	ÜY	EY
Kahvaltı hazırlama	56,0	7,7	32,0	0,3	0	0,8	0,5	2,7
Yemek pişirme	78,7	2,9	14,5	0,2	0	2,2	1,2	0,3
Salata ve yardımcı yemek yapma	50,6	9,1	37,0	1,6	0	0,7	0,7	0,4
Sofranın kurulup kaldırılması	37,4	6,6	52,1	2,2	0,6	0,7	0,3	0,1
Bulaşık yıkama	74,3	3,9	18,5	1,0	0	0,6	1,1	0,7
Evin süpürülmesi	56,4	7,3	24,8	1,3	0,1	0,3	9,8	0
Tozların alınması	71,3	4,4	11,7	2,6	0,1	0,3	9,6	0
Lavabo ve banyo temizliği	74,2	4,5	10,6	0,7	0	0,3	9,8	0
Ortalığı toplama	57,1	3,8	34,5	0,8	0,5	0,4	2,9	00
Evdeki dolap ve çekmecelerin düzeni	79,5	3,2	14,7	0,6	0	0,2	1,7	0,2
Cam, kapı vb. silme	60,7	6,2	11,1	0,2	0	0,9	20,4	0,5
Halı, koltuk, vb. silme	51,4	5,1	14,5	0,5	0	0,9	24,0	3,6
Çamaşırların yıkanması	85,3	3,3	8,2	0,3	0	0,5	2,2	0,2
Çamaşırları ütüleme	71,5	6,4	13,6	0,6	0,1	0,6	6,6	0,7
Basit dikiş işleri	78,0	5,4	6,3	0,4	0	2,5	1,7	5,8
Ev hayvanlarının bakımı	12,8	10,5	11,3	0,9	1,0	0	0,5	63,0
Evde tamirat ve onarım işlerinin yapılması	9,0	68,9	10,6	0,1	0,2	1,8	7,3	2,2
Boya, badana yapma	4,0	39,1	10,4	0	0,2	1,3	34,8	10,3
Yiyecek maddelerinin alınması	16,2	22,4	60,3	0,1	0,2	0,6	0,2	0
Temizlik maddelerinin alınması	28,8	17,7	52,6	0,2	0,1	0,4	0,2	0
Dayanıklı tüketim mallarının (beyaz eşya, mobilya vb.) alınması	8,9	16,4	74,0	0	0,1	0,4	0	0,2
Giyim eşyalarının alınması	27,1	5,8	67,0	0,1	0	0,1	0	0
Aile bütçesinin planlanması	15,4	26,4	57,1	0,1	0,1	0,2	0	0,7
Taksit ve faturaların ödenmesi	16,9	50,9	31,7	0,1	0,3	0	0	0,1
<b>Çocuk Bakımı</b>								
Çocuğun temizliği / giydirilmesi	40,6	2,2	20,5	0,8	0,5	0	0,2	2,3
Çocuklara yemek yedirmek	31,4	1,6	27,2	0,1	0,5	0,4	0,2	5,8
Çocukla oyun oynanması	10,5	4,5	46,0	0,1	0,4	0,5	0,1	5,0
Çocukların ev ödevlerinin yaptırılması	15,9	4,9	25,6	0,3	0,2	0,1	0,2	19,8
Çocukla gece ilgilenme / mama verme	32,0	2,6	23,6	0	0,1	0,2	0,1	8,5
Çocukların okula / sosyal faaliyetlere götürülüp getirilmesi	17,2	5,7	31,4	0,1	0,2	0,6	0,6	11,3
Çocuğun hastalığında ilgilenme	14,1	2,1	49,4	0	0	0,2	0	1,4

(K: Kadın; E: Erkek; KE: Kadın ve Erkek; KÇ: Kız Çocuk; EÇ: Erkek Çocuk; AB: Aile Büyükleri; ÜY: Ücretli Yardımcı; EY: Evde yapılmıyor)

Tablo 4 incelendiğinde çamaşırların yıkanması, evdeki dolap ve çekmecelerin düzeni, yemek pişirme, basit dikiş işleri, bulaşık yıkama, lavabo ve banyo temizliği, çamaşırları ütüleme ve tozların alınması sırasıyla kadınların en çok yaptıkları işlerdir. Kahvaltı hazırlama, salata ve yardımcı yemek yapmak, evin süpürülmesi, ortalığı toplama işlerini ise çoğunlukla kadın tek başına ya da eşiyile birlikte yapmaktadır. Evin içine yönelik işler olarak adlandırılan bu işler geleneksel olarak kadın işi olarak görülmektedir ve bu araştırmada da çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çocuk bakımı ile ilgili işleri genellikle eşler birlikte yapmakta, fakat kadının aldığı sorumluluğun erkeğe göre yine de fazla olduğu göze çarpmaktadır. Kendi çalışmasında Nazlı (1995) çocuk ve çocuğa ilişkin faaliyetlerde tüm sorumluluğu kadınların üstlendiği, eşlerin sadece çocuklarla oyun oynama ve gezdirme gibi faaliyetlerde kadınlarla sorumluluğu paylaştıklarını belirtmiştir. Bu çalışmada da çocukların okula/sosyal faaliyete götürülmesi (%5,7), ev ödevlerinin yaptırılması (%4,9) ve çocuklarla oyun oynanması (%4,5) erkeklerin çocuk bakımı ile ilgili tek başlarına yaptıkları işlerin başında gelmektedir.

Ev içi işlerle kıyaslandığında çocuk bakımı ile ilgili işler eşlerin daha büyük oranda birlikte yaptığı işler olarak görülmektedir. Bu dikkate alındığında erkeğin geçim sağlayan baba rolünden daha katılımcı bir baba rolüne geçtiği sonucuna varılabilir. Bu bulgu yapılan diğer çalışmalarla da tutarlılık göstermektedir. Galinsky, Aumann ve Bonda (2011) çalışan babaların her ne kadar çalışan anneler kadar olmasa da çocukları ile ilgilenmek için daha çok vakit ayırdıklarını ve çocukları ile birebir ilgilenmek ve bakım sorumluluklarını üstlenmek için kendilerini artan oranda sorumlu hissettiklerini göstermektedir.

Evin dışına yönelik işler geleneksel olarak erkek işi olarak kabul edilir. Bu çalışmada evde tamirat, onarım ve bakım işleri çoğunlukla ailede erkeklerin üstlendiği işler olduğu görülmektedir. Taksit ve faturaların ödenmesi işini de çoğunlukla ailede erkekler üstlenmekle beraber ailelerin önemli bir kısmında bu işi kadın ve erkek birlikte yapmaktadır. Ayrıca, yiyecek maddelerinin, temizlik maddelerinin, dayanıklı tüketim mallarının ve giyim eşyalarının alınması ve aile bütçesinin planlanması kadın ve erkeğin birlikte yaptığı işlerdir.

Bulgularda dikkati çeken önemli bir nokta kadın ve erkeğin birlikte ev içi işleri yapma oranlarının yüksek olmasıdır. Örneğin, 2006 Aile Yapısı Araştırması (Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010) bulgularına göre sofranın kurulup kaldırmasını %22,6 oranında eşler birlikte yaparken bu çalışmada bu oran %52,1'dir. Bu iki çalışma arasındaki farklılık örneklem yapısından kaynaklanabilir. Diğer taraftan aile içi ilişkilerin değişmesi de bir başka açıklama olabilir. Galinsky, Aumann ve Bonda (2011: 17) çalışmalarında erkeklerin ev içi işlerde daha fazla sorumluluk almakta olduklarını tespit etmişleridir. Örneğin erkeklerin evde yemek yapma işini ya bizzat ya da eşit paylaşım ile üstlenme oranları 1992

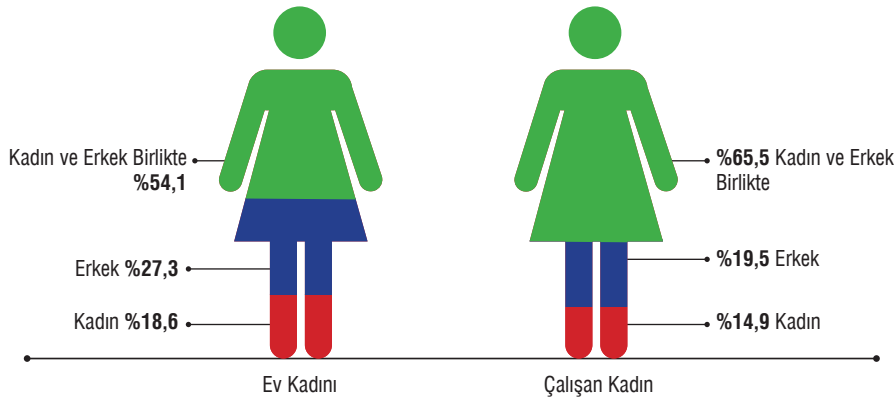
yılında %34 iken 2008 yılında %55'dir. Evde ev içi işlerin paylaşımı bakımından kadınların lehine değişimin gözlenmekte olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu durum ertelenmiş devrim kavramı çerçevesinde analiz edilebilir. Bugün evin esas sorumluluğu halen kadın tarafından yükleniliyor olsa bile bazı ailelerde eşitlikçi bir ilişkiye gidişin ipuçları vardır. Aileye ilişkin düşünce kalıplarının yeniden şekillendiğinin ve evde toplumsal cinsiyet rollerin değiştiğinin en önemli kanıtlarından birisi erkeklerin eskisine oranla daha fazla ev içi iş yapmalarındır.

Tablo 4 incelendiğinde özellikle mali boyutu bulunun işleri çoğunlukla kadınların ve erkeklerin birlikte yaptığı görülmektedir. Bu durumun çalışan kadınlar ve ev kadınları arasında farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve her bir malî boyutu bulunan işe ilişkin bulgular grafikler halinde aşağıda gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

### **Yiyecek Maddelerinin Alınması**

Çalışan kadınlar ve ev kadınları için yiyecek maddelerinin alınmasına ilişkin kadın ve erkeğin yaptıkları iş yüzdeleri Grafik 7'de gösterilmiştir.

**Grafik 7. Yiyecek Maddelerinin Alınmasına İlişkin Yüzde Grafiği**

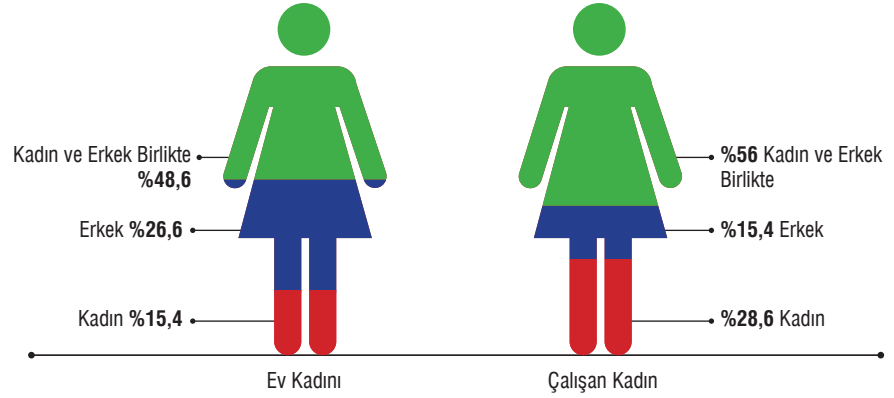


Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi yiyeceklerin alınması işini kadın ve erkeğin birlikte yapma yüzdesi çalışan kadınlarda ev kadınlarına göre daha yüksektir. Çalışan kadınlar ve ev kadınları arasında görülen bu farklılığın yapılan ki-kare testi sonucuna göre anlamlı olduğu görülmektedir,  $\chi = 13,62$ ,  $p < 0,001$ .

### Temizlik Maddelerinin Alınması

Çalışan kadınlar ve ev kadınları için temizlik maddelerinin alınmasına ilişkin kadın ve erkeğin yaptıkları iş yüzdeleri Grafik 8’de gösterilmiştir.

**Grafik 8. Temizlik Maddelerinin Alınmasına İlişkin Yüzde Grafiği**

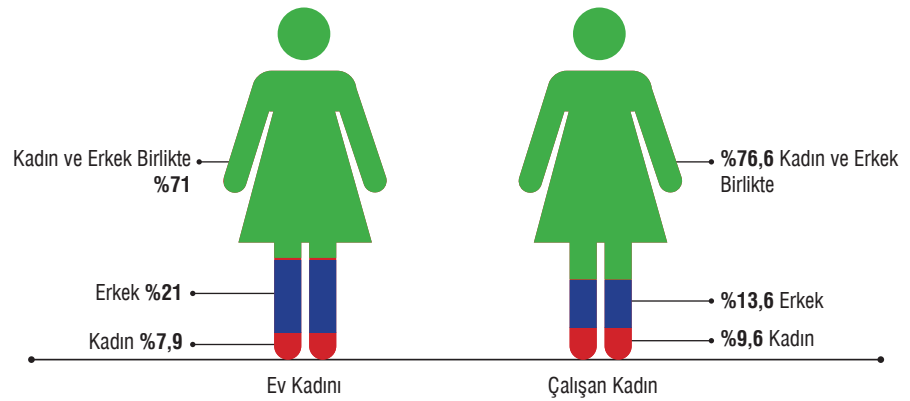


Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi temizlik maddelerinin alınması işini kadın ve erkeğin birlikte yapma yüzdesi çalışan kadınlarda ev kadınlarına göre daha yüksektir. Çalışan kadınlar ve ev kadınları arasında görülen bu farklılığın yapılan ki-kare testi sonucuna göre anlamlı olduğu görülmektedir,  $\chi = 7,81$ ,  $p = 0,020$ .

### Dayanıklı Tüketim Mallarının (Beyaz Eşya, Mobilya, vs.) Alınması

Çalışan kadınlar ve ev kadınları için dayanıklı tüketim mallarının alınmasına ilişkin kadın ve erkeğin yaptıkları iş yüzdeleri Grafik 9’da gösterilmiştir.

**Grafik 9. Dayanıklı Tüketim Mallarının Alınmasına İlişkin Yüzde Grafiği**

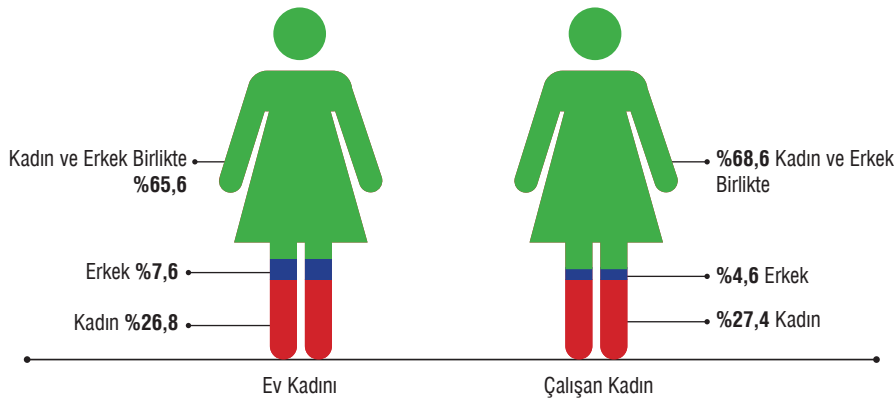


Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi dayanıklı tüketim mallarının alınması işini kadın ve erkeğin birlikte yapma yüzdesi çalışan kadınlarda ev kadınlarına göre daha yüksektir. Çalışan kadınlar ve ev kadınları arasında görülen bu farklılığın yapılan ki-kare testi sonucuna göre anlamlı olduğu görülmektedir,  $\chi = 10,11$ ,  $p = 0,006$ .

### Giyim Eşyalarının Alınması

Çalışan kadınlar ve ev kadınları için giyim eşyalarının alınmasına ilişkin kadın ve erkeğin yaptıkları iş yüzdeleri Grafik 10'da gösterilmiştir.

**Grafik 10. Giyim Eşyalarının Alınmasına İlişkin Yüzde Grafiği**



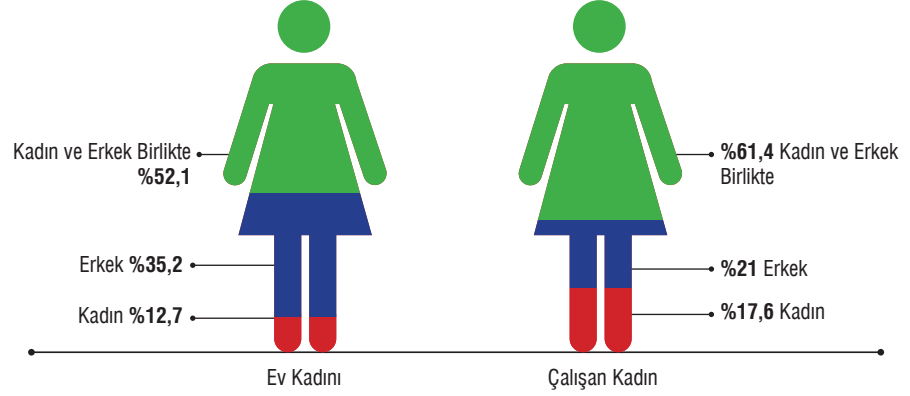
Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi giyim eşyalarının alınması işini kadın ve erkeğin birlikte yapma yüzdesi çalışan kadınlarda ev kadınlarına göre daha yüksektir. Ancak, çalışan kadınlar ve ev kadınları arasında görülen bu farklılık yapılan ki-kare testi sonucuna göre anlamlı olmadığı görülmektedir,  $\chi = 4,21$ ,  $p < 0,122$ .



### Aile Bütçesinin Planlanması

Çalışan kadınlar ve ev kadınları için aile bütçesinin planlanmasına ilişkin kadın ve erkeğin yaptıkları iş yüzdeleri Grafik 11’de gösterilmiştir.

**Grafik 11. Aile Bütçesinin Planlanmasına İlişkin Yüzde Grafiği**



Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi aile bütçesinin planlanması işini kadın ve erkeğin birlikte yapma yüzdesi çalışan kadınlarda ev kadınlarına göre çok daha yüksektir. Çalışan kadınlar ve ev kadınları arasında görülen bu farklılığın yapılan ki-kare testi sonucuna göre anlamlı olduğu görülmektedir,  $\chi = 25,76$ ,  $p < 0,001$ .

Evde malî boyutu bulunan işlerde, yiyecek, temizlik ve dayanıklı tüketim maddelerinin alınması ve aile bütçesinin belirlenmesinde kadınların çalıştığı ailelerde bu işleri kadın ve erkeğin birlikte yapma oranı yüksektir. Yaraş'ın (1998) çalışması da benzer şekilde kadınların çalışmasının satın alma kararlarında kadınların ağırlığını arttırdığını göstermiştir. Bu bulgu bağlı kaynaklar kuramı çerçevesinde yorumlandığında ortak kazanılan hane gelirinin ortak harcadığı söylenebilir. Ancak giyim eşyalarının alınmasında kadının çalışması işin birlikte yapılma oranını değiştirmemektedir. Bu sonuç giyim eşyalarının alınmasının geleneksel olarak kadın işi görülmesinden kaynaklanabilir.

Ev içi işlerin bir kısmının çoğunlukla ücretli yardımcıları tarafından yapılması bu çalışmanın önemli bulguları arasındadır. Ücretli yardımcıların boya badana yapmadan sonra en çok yaptıkları işler sırasıyla halı, koltuk, cam, kapı vb. silme, evin süpürülmesi, lavabo ve banyo temizliği, tozların alınması, evde tamirat ve onarım işlerinin yapılması ve çamaşırları ütüleme işleridir. Bu çalışmaya benzer şekilde, Bener'in (1989) çalışmasında da kadınların ev işlerini yürütmeye birinci derecede ücretli yardımcılarından, daha sonra yakınlarından ve eşlerinden yardım aldıkları belirtilmektedir. Babaoğul ve Hınçal (1988) çalışmalarında kadının çalıştığı ailelerin, kadının çalışmadığı ailelere oranla daha sık ücretli yardımcı aldığını ve

kadının ev dışında çalışma oranı buna bağlı olarak da gelir düzeyi arttıkça yardım alma oranının da arttığını belirtmişlerdir.

Çalışan kadınların %38,4'ü, ev kadınlarının ise %19,4'ü ücretli yardımcı almaktadır. Ücretli yardımcı alma sıklığı açısından çalışan kadınlar ve ev kadınları karşılaştırıldığında aralarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülmüştür,  $t(1019) = 7,33, p < 0,05$ . Kadınlar çalışma hayatının getirdiği zorluklardan, ikinci vardiyalarının ağırlığından kurtulmak için kazançlarının bir kısmından feragat etmekte hane halkından alamadıkları desteği dışardan temin etme yoluna gitmektedirler. Fakat ücretli yardımcı alma sıklığı ile ilişkili değişkenlerden hane geliri ve toplumsal cinsiyet rol tutum puanları kontrol altına alınarak tekrar karşılaştırılma yapıldığında aradaki farkın kaybolduğu görülmüştür,  $F(1, 1017) = 0,116, p > 0,05$ . Hane geliri kadınların ücretli yardımcı alma sıklığının %16'sını, toplumsal cinsiyet rol tutumları ise %2,1'ini açıklamaktadır. Bu bize kadının çalışmasından ziyade hane gelirinin ücretli yardımcı almada belirleyici olduğunu göstermektedir. Kadının çalışması hane gelirini arttıran nedenlerden biri olduğu için çalışan kadınların daha fazla ücretli yardımcı alma eğiliminde oldukları sonucuna varılabilir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta ise toplumsal cinsiyet ideolojisinin hane gelirinin yanında açıklayıcı bir neden olmasıdır. Daha geleneksel cinsiyet rollerini benimseyen kadınların temel görevini ev işleri olarak görmesi bu işleri başkalarına yaptırılmalarına engel olduğu yorumu yapılabilir.

Tablo 4'e bakıldığında çocukların üstlendiği ev ve çocuk bakımı ile ilgili işlere ait paylaşım oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Ancak Tablo 4'deki oranlar küçük çocuğu olan katılımcıların da cevaplarını içerdiğinden katılımcılardan sadece 12 yaşından büyük çocuğu olanların ( $n = 227$ ) ev ve çocuk bakımı iş paylaşımında çoğunlukla çocukların aldığı sorumluluk yüzdeleri tespit edilmiş ve Tablo 4'de gösterilmiştir.

**Tablo 5. Çocuklara Ait Ev ve Çocuk Bakımı İş Paylaşım Yüzdeleri**

Ev Bakımı	KÇ	EÇ	Ev Bakımı	KÇ	EÇ
Kahvaltı hazırlama	1,3	0	Evde tamirat ve onarım işlerinin yapılması	0,4	0,9
Yemek pişirme	0,4	0	Boya, badana yapma	0	0,9
Salata ve yardımcı yemek yapma	6,6	0	Yiyecek maddelerinin alınması	0,4	0,9
Sofranın kurulup kaldırılması	8,4	1,8	Temizlik maddelerinin alınması	0,9	0,4
Bulaşık yıkama	3,5	0	Dayanıklı tüketim mallarının (beyaz eşya, mobilya vb.) alınması	0	0
Evin süpürülmesi	4,0	0,4	Giyim eşyalarının alınması	0,4	0
Tozların alınması	9,7	0,4	Aile bütçesinin planlanması	0,4	0
Lavabo ve banyo temizliği	3,1	0	Taksit ve faturaların ödenmesi	0,4	0,9
Ortalığı toplama	3,1	1,8	<b>Çocuk Bakımı</b>		
Evdeki dolap ve çekmecelerin düzeni	2,6	0	Çocuğun temizliği / giydirilmesi	3,1	2,2
Cam, kapı vb. silme	0,9	0	Çocuklara yemek yedirmek	0,4	1,8
Halı, koltuk, vb. silme	1,8	0	Çocukla oyun oynanması	0,4	1,8
Çamaşırların yıkanması	1,3	0	Çocukların ev ödevlerinin yaptırılması	1,3	0,9
Çamaşırları ütüleme	2,6	0,4	Çocukla gece ilgilenme / mama verme	0	0,4
Basit dikiş işleri	1,8	0	Çocukların okula / sosyal faaliyetlere götürülüp getirilmesi	0,4	0,9
Ev hayvanlarının bakımı	2,6	4,0	Çocuğun hastalığında ilgilenme	0	0

(KÇ: Kız Çocuk; EÇ: Erkek Çocuk)

Tablo 5'e göre katılımcıların 12 yaşından büyük çocukları ev işleri ve kardeşlerinin bakımında çok az sorumluluk almaktadır. Ebeveynine benzer şekilde kız çocukları daha fazla sorumluluk alırken erkek çocukları daha az sorumluluk almaktadır. Bir diğer benzerlik işlerin paylaşılmasında geleneksel olarak kadın ve erkek işlerinin ayrımının kız ve erkek çocuklarda da gözlemlenmesidir. Bir başka önemli nokta 2011 Aile Yapısı Araştırması (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı [ASPB], 2011) ile karşılaştırıldığında bu çalışmada çocuklar ev içi işlerde daha az sorumluluk almaktadır. Örneğin 2011 Aile Yapısı Araştırmasının (ASPB, 2011) bulgularına göre sofranın kurulup kaldırılması işini çocuklar %21,2 oranında yaparken bu çalışmada %10,2 oranında yapmaktadır. Bu farklılık çoğunluğu üst orta sınıf ve eğitilmiş olan anne babaların çocuklarına daha az sorumluluk vermesinden kaynaklanabilir.

#### 4.4. Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Bazı Bağımsız Değişkenlerle İlişkisine Yönelik Bulgular ve Yorumlar

##### *Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Çalışma Durumu ile İlişkisi*

Kadınların ev içi iş yüklerinin çalışma durumuna göre değişimine ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

**Tablo 6. Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Çalışma Durumuna Göre Bağımsız T-testi Analizi Sonuçları**

		N	Ort	SS	t	p
Çalışma durumu	Ev kadını	194	1,26	0,311	6,32	0,000
	Çalışan kadın	407	1,09	0,316		

Tablodaki bilgilere göre ev kadınlarının ev içi işi yükleri çalışan kadınlarinkine göre daha yüksektir ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu literatürdeki bazı bulgularla tutarlılık gösterirken (Dökmen, 1997) bazıları ile ise tutarlı değildir (Savran, 2009). Bu bize çalışan kadınların ev kadınları gibi neredeyse her zaman evin bakımının esas sorumluluğunu yükleniyor olduğunu ancak ev kadınlarından daha az ev içi iş yaptığını göstermektedir. Nitel araştırmalar bu iki grubun ev içi etkinlik kalıplarının farklılaştığını çalışan kadınların ev içi işleri akşamüzerleri ve hafta sonlarında yaptığını göstermiştir. Kadının çalışması aile gelirine katkısını arttırmaktadır. Bu da bağlı kaynaklar kuramına göre çalışan kadının ev içi işlerin daha eşitlikçi paylaşımı konusunda pazarlık gücünü arttıran önemli bir faktördür (Bianchi 2000). Ayrıca çalışan kadının daha az ev içi iş yapıyor olması ücretli yardımcı alma oranlarının daha yüksek olması ile de ilişkilendirilebilir.

##### *Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Çocuk Durumu ile İlişkisi*

Çalışan kadınların ev içi iş yüklerinin çocuk durumuna göre değişimine ilişkin bulgular Tablo 7’de verilmiştir. Bu çalışma işlerin daha çok kim tarafından yapıldığını tespit etmeyi amaçlamaktadır. İşin zorluğu ya da ne kadar sürede yapıldığı göz ardı edilmektedir. Bu nedenle çocukların yaşları ve sayısının iş yüküne etkisi incelenmemiştir.

**Tablo 7. Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Çocuk Durumuna Göre Bağımsız T-testi Analizi Sonuçları**

		N	Ort	SS	t	p
Çocuk durumu	Evet	231	1,21	0,321	10,612	0,000
	Hayır	176	0,93	0,209		

“

Çocuğu olan çalışan kadınların ev içi iş yükleri çocuksuz olanlarına göre daha fazladır.

Tablodaki bilgilere göre çocuğu olan çalışan kadınların ev içi iş yükleri çocuksuz olanlarına göre daha fazladır ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak çocuğu olan çalışan kadınların çocuk dışındaki ev iş yükleri çocuğu olmayanları ile karşılaştırıldığında aradaki farklılığın anlamlı olmadığı görülmüştür,  $t = 0,417$ ,  $p > 0.05$ . Bu durum, çalışan kadınlardan çocuğu olanların çocuk dışındaki ev işleri konusunda eşinden ya da farklı birinden yardım almadığının bir göstergesi olabilir.

#### ***Çalışan Kadınların İş Yüklerinin Yaşları ile İlişkisi***

Çalışan kadınların ev içi iş yüklerinin yaşa göre değişimine ilişkin bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

**Tablo 8. Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Yaşa Göre Varyans Analizi Sonuçları**

		N	Ort	SS	F	p
Yaş	24 ve altı	10	1,18	0,212	4,86	0,000
	25-29	124	1,01	0,236		
	30-34	125	1,08	0,321		
	35-39	74	1,17	0,346		
	40-44	35	1,21	0,310		
	45-49	17	1,25	0,395		
	50 ve üzeri	5	0,79	0,339		

“

Çalışan kadınların ev içi iş yükü ortalamaları yaşa göre genellikle artmaktadır.

Yukarıdaki tabloya göre çalışan kadınların ev içi iş yükü ortalamaları yaşa göre genellikle artmaktadır ve bu artış istatistiksel olarak anlamlıdır. Yaşa göre çalışan kadınların ev içi iş yükü ortalamalarında gözlenen bu artışın nedeni çocuk bakım etkinliklerinin artması ile açıklanabilir.

### Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Gelir Durumu ile İlişkisi

Çalışan kadınların ev içi iş yüklerinin gelir durumuna göre değişimine ilişkin bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

**Tablo 9. Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Gelir Durumuna Göre Varyans Analizi Sonuçları**

	Şahsi Gelir					Hane Geliri				
	N	Ort	SS	F	p	N	Ort	SS	F	F
1000 TL ve altı	47	1,18	0,253			4	1,10	0,307		
1001-2000 TL	142	1,17	0,302			35	1,25	0,298		
2001-3500 TL	161	1,05	0,292	7,16	0,000	96	1,20	0,307	9,06	0,000
3501-5000 TL	40	0,96	0,340			140	1,08	0,277		
5001 TL ve üzeri	17	0,92	0,401			132	0,99	0,316		

Tablodaki bilgilere göre çalışan kadınların şahsi gelirleri ve hane gelirleri arttıkça ev içi iş yükleri azalmaktadır.

Çalışan kadınların ev içi iş yükleri hem şahsi gelire hem de hane gelirine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Ancak hane geliri şahsi gelire göre ev içi iş yükü üzerinde daha açıklayıcıdır. Hane geliri ev içi iş yükünün yaklaşık %8,5’ini açıklarken, şahsi gelir ev içi iş yükünün yaklaşık %6,5’ini açıklamaktadır. Evdeki işlerin eşler arasında nasıl paylaşılacağına ilişkin kişisel kaynakların önemini belirten bağlı kaynaklar kuramına göre kadının şahsi geliri arttıkça ev içi işlerinde eşinden daha çok yardım almaktadır. Meselenin bir başka boyutu gelir arttıkça çalışan kadınların ücretli yardımcı olarak da iş yüklerini azaltması olabilir.



Çalışan kadınların şahsi gelirleri ve hane gelirleri arttıkça ev içi iş yükleri azalmaktadır.

### *Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendilerinin ve Eşlerinin Eğitim Düzeyi ile İlişkisi*

Çalışan kadınların ev içi iş yüklerinin kendi ve eş eğitim düzeyine göre değişimine ilişkin bulgular Tablo 10'de verilmiştir.

**Tablo 10. Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendi ve Eş Eğitim Düzeyine Göre Varyans Analizi Sonuçları**

	N	Ort	SS	F	p	N	Ort	SS	F	p
İlkokul	0	-	-			6	1,18	0,511		
Ortaokul	0	-	-			5	1,11	0,503		
Lise	39	1,25	0,332	5,79	0,001	56	1,27	0,319	4,57	0,000
Yüksekokul	63	1,19	0,267			51	1,12	0,309		
Üniversite	223	1,06	0,316			215	1,06	0,282		
Lisansüstü	32	1,10	0,245			22	1,03	0,291		

“

Hem çalışan kadınların hem de eşlerinin eğitim düzeyi arttıkça çalışan kadınların ev içi iş yüklerinde azalış görülmektedir.

Tablodaki bilgilere göre hem çalışan kadınların hem de eşlerinin eğitim düzeyi arttıkça ev içi iş yüklerinde bir azalış görülmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan çalışan kadınların ev içi iş yükleri daha azdır. Benzer şekilde, eğitim düzeyi yüksek olan erkeklerle evli olan çalışan kadınların da ev içi iş yükleri daha azdır. Bu bireylerin eğitim düzeyi arttıkça daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet rollerini benimsemeleri (Atalay, 1992) ve ev içi işlerini eşit paylaşma yoluna gitmeleri ile açıklanabilir.

### *Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendilerinin ve Eşlerinin Mesleği ile İlişkisi*

Çalışan kadınların ev içi iş yüklerinin kendi ve eş mesleğine göre değişimine ilişkin bulgular Tablo 11'de verilmiştir.

**Tablo 11. Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendi ve Eş Mesleğine Göre Varyans Analizi Sonuçları**

	N	Ort	SS	F	p	N	Ort	SS	p
Meslek	Alt-alt	0	--	--		10	1,19	0,439	
	Alt-üst	12	1,10	0,238	3,43	100	1,18	0,313	0,002
	Orta-alt	248	1,13	0,309		149	1,08	0,301	
	Orta-üst	83	1,03	0,297		136	1,03	0,292	

Yukarıdaki tabloya göre çalışan kadınların ev içi iş yükleri hem kendileri hem de eşleri meslekler skalasında yükseldikçe azalma eğilimindedir. Gelir ve eğitim düzeyi meslek ile yakından ilişkili olduklarından ev içi iş yükünün meslek skalasında yükseldikçe azalmasında bu iki değişkenin rolü olabilir. Bir diğer nokta Kamo'nun (1988) vurguladığı gibi erkek, kadının meslek sahibi olmasını değerli bulup kadına yardım edebilir.

### **Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendisinin ve Eşinin Hayat Şansları ile İlişkisi**

Çalışan kadınların ev içi iş yüklerinin kendisinin ve eşinin hayat şanslarına göre değişimine ilişkin bulgular Tablo 12'de verilmiştir.



Çalışan kadınların ev içi iş yükleri hem kendileri hem de eşleri meslekler skalasında yükseldikçe azalma eğilimindedir.

**Tablo 12. Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Kendisinin ve Eşinin Hayat Şanslarının Varyans Analizi Sonuçları**

		Kadın					Erkek				
		N	Ort	SS	F	p	N	Ort	SS	F	p
Hayat	Yüksek	62	0,97	0,256			70	0,97	0,275		
	Orta	229	1,11	0,294	6,97	0,001	261	1,09	0,300	11,43	0,000
Şansı	Düşük	102	1,14	0,335			62	1,22	0,322		

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, hem kadının hem de erkeğin hayat şansları arttıkça kadının iş yükü azalmaktadır. Kadının iş yükünün hayat şansı bileşenlerine göre değişimi tek tek incelenmiştir. Çalışan kadınların annelerinin, babalarının, kayınvalidelerinin ve kayın pederlerinin eğitim düzeyi arttıkça ev içi iş yükleri azalmaktadır. Ancak bu azalış baba [F (2, 390)=7,85 p<0.05], kayınvalide [F (2, 404)=7,67 p<0.05] ve kayınpedere [F (2, 404)=14,13 p<0.05] göre istatistiksel olarak anlamlı iken anneye [F (2, 390)=1,92, p>0.05] göre anlamlı değildir. Kadının ve eşinin ebeveynleri meslek skalasında yükseldikçe kadının ev içi iş yükü azalmaktadır. Ancak bu değişim anne [F (2, 402)=3,09, p<0.05], kayınvalide [F (2, 403)=4,33, p<0.05] ve kayınpedere [F (2, 391)=3,03 p<0.05] göre istatistiksel olarak anlamlı iken babaya [F (2, 391)=1,89, p>0.05] göre anlamlı değildir. Bu bulgular dikkate alındığında, ebeveynlerin sosyoekonomik ve sosyokültürel düzeyi kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rol tutumlarını ve ev içi iş yükü paylaşımlarını etkilemektedir. Örneğin Galinsky, Aumann ve Bonda'ya (2011) göre büyürken annesi çalışan kadınlar ve erkekler daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet rol tutumuna sahiptir.



Hem kadının hem de erkeğin hayat şansları arttıkça çalışan kadının ev içi iş yükü azalmaktadır.



“

Çalışan kadının şahsi geliri, hane geliri ve kayınvalidesinin eğitim düzeyi arttıkça ev içi iş yükü azalırken, yaşı arttıkça ev içi iş yükü artmaktadır.

### ***Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumları ile İlişkisi***

Bu çalışmada, çalışan kadının iş yükünün toplumsal cinsiyet rol tutumları ile ilişkisi de test edilmiştir. Çalışan kadınların ev içi iş yükü puanları ile toplumsal cinsiyet rol tutumları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $r = -0,156$ ,  $p < 0,05$ ). Ayrıca erkeklerin toplumsal cinsiyet rol tutum puanları ile çalışan eşlerinin iş yükü puanları arasında da negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $r = -0,216$ ,  $p < 0,05$ ). Bu bulgu eşitlikçi cinsiyet rolünü benimseyen eşlerin ev içi işleri daha eşit bir şekilde paylaştıklarının bir göstergesidir.

### ***Çalışan Kadınların Ev İçi İş Yüklerini Yordayan Değişkenler***

Bu çalışmada, çalışan kadınların ev içi iş yüklerini yordayan değişkenleri tespit edebilmek amacıyla standart çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Kadının yaş, çocuk durumu, hane ve şahsi geliri, toplumsal cinsiyet rolleri tutumu ve hayat şansı bileşenlerinden oluşan değişkenlerin tamamının kadının ev içi iş yükünü yordamasına ilişkin regresyon analizi yapılmıştır. Değişkenlerden hane geliri, yaş, şahsi gelir ve kayınvalide eğitim düzeyi regresyon modeline sırasıyla girmiştir. Bu dört değişken çalışan kadının ev içi iş yükü puanı ile orta düzeyde ilişkili ( $R = 0,40$ ,  $p < 0,001$ ) olup çalışan kadının ev içi iş yükü varyansının %16'sını açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise değişkenlerden dördünün de çalışan kadının ev içi iş yükü üzerinde anlamlı yordayıcılar olduğu görülmektedir,  $p < 0,05$ . Çalışan kadının şahsi geliri, hane geliri ve kayınvalidesinin eğitim düzeyi arttıkça ev içi iş yükü azalırken, yaşı arttıkça ev içi iş yükü artmaktadır.



## Sonuç ve Öneriler

**M**odernizmle birlikte aileye ilişkin geleneksel kalıpların yeniden biçimlenmesinin en önemli sebeplerden birisi de daha fazla sayıda kadının istihdama katılımıdır. “Eve ekmek getiren erkek” modeli bir kural olmaktan çıkmaya başlamıştır. Kadınların istihdama katılmaları ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları evde toplumsal cinsiyete göre belirlenen rollerin değişebileceğinin sinyallerini vermektedir. Ev işleri ve bakım etkinlikleri halen kadın tarafından yükleniliyor olsa da bazı ailelerde eşitlikçi bir ilişkiye gidişin ipuçları vardır. Nitekim bu araştırmada da toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeğinden hareketle katılımcıların eşitlikçi ve geleneksel cinsiyet rollerinden hangisini benimsedikleri tespit edilmiş ve kadınların erkeklere göre daha eşitlikçi cinsiyet rol tutumlarına sahip olduğu görülmüştür.

Kadının evin dışında istihdama katılmasıyla birlikte kadının merkezi olduğu ilişkiler ağının sürdürülebilmesi giderek zorlaşmıştır. Kadının annelik, eşlik, ev kadınlığı, halalık, teyzelik, yengelik, görümcelik ve gelinlik rolleri geleneksel toplumda önemli bir işlev görürken ve değerli sayılırken, dolayısıyla kadının sahip olduğu rolden doyum sağlamasına yol açarken; modern toplumda bu roller giderek değer kaybına uğramıştır. Kadının evin içinde yerine getirdiği rollerin modernleşme ile birlikte değer kaybına uğraması feminizmin bu rollerin maddi bir karşılığının olmadığı eleştirisi literatürde kullanılan terimlere de yansımıştır. Bu sebeple kadının evin dışında yaptığı iş *asli görev*/birinci vardiya olarak isimlendirilirken evin içindeki emek *tali görev*/ikinci vardiya olarak isimlendirilmiştir.

Her evlilik aslen evliliğin dışında gelişen ekonomik ve kültürel akımların etkisinde kalır. Kadınların iş gücüne katılmalarındaki artış sonucu değişen aile biçimleri ve kadınların ikinci vardiyaları sebebiyle iş ve aileyi uyumlaştırma konusu



Ev işleri ve bakım etkinlikleri halen kadın tarafından yükleniliyor olsa da bazı ailelerde eşitlikçi bir ilişkiye gidişin ipuçları vardır.

“

ikinci vardiya üzerine yapılan çalışmaların artması hem iş-ev ikileminde kalan kadınların sorunlarının tespitine hem de bu tespitten hareketle iş aile yaşamı uyumlaştırılması politikalarının üretilmesine olanak sağlayacaktır.

Avrupa’da olduğu gibi Türkiye’de de sosyal ajandanın önemli konularından biri haline gelmiştir. Esnek olmayan çalışma düzenlemeleri, bakım hizmetlerinin eksikliği, geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarının varlığını sürdürmesi ve erkeklerle eşit olmayan aile sorumlulukları nedeniyle iş – ev, iş – çocuk ve ev – kariyer arasında ikilemde kalan kadınlar bu durumdan çok daha fazla ve olumsuz etkilenmektedirler. Asıl etki kadınlar üzerine olup etki kadından erkeğe ve çocuğa doğru yayılmaktadır. Suçluluk ve yetersizlik hissi, eşler arası gerilim, cinsel arzu ve uyunun azalması önemli etkilerdir. Hochschild ve Machung (2012) çalışmalarında ikinci vardiyadan yukarıdaki belirtilerle olumsuz bir şekilde etkilenen erkeklerle de karşılaşmışlardır ancak bunlar çok az sayıda ve istisnadır. Ev içinde beraber geçirilen zamanın, yemek saatlerine, sosyal faaliyetlere ve ziyaretlere ayrılan sürenin azalması ikinci vardiyanın aile üzerindeki etkilerindedir.

Kadın istihdamının artırılması hedefi doğrultusunda kimi ülkeler esnek çalışma saatlerine vurgu yaparken kimileri de kamusal ve özel bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve ebeveyn iznine vurgu yapmaktadır. İş ve aile ikilemine çözüm üretmede ikinci vardiya, sosyal politikaların önünü açan, dünyayı anlama ve dönüştürme perspektifini besleyen önemli bir kavramsal araçtır. Bundan hareketle yapılan araştırmamız sonucunda ilgili öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Genel bir kategori olarak tüm kadınların görünmeyen emeği üzerine önemli bir literatür bulunmakla birlikte istihdama katılan kadınların görünmeyen emeği, ikinci vardiya üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu konuda yapılacak çalışmalardan elde edilen veriler hem iş – ev ikileminde kalan kadınların sorunlarının tespitine hem de bu tespitten hareketle iş aile yaşamı uyumlaştırılması politikalarının üretilmesine olanak sağlayacaktır. Bu çalışmada ikinci vardiya ve ikinci vardiya ile ilişkili değişkenler analiz edilmiştir. İkinci vardiyanın kadınlar ve aile üzerindeki etkileri bir başka çalışmanın konusudur. Nitekim bir sonraki raporumuzda ikinci vardiya kavramından hareketle ikinci vardiyanın kadın üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Konuyla ilgili literatür genellikle nicel verilere dayanmaktadır. Ancak nicel araştırmalarla tespit edilemeyen ayrıntıların ortaya çıkarılabilmesi nitel araştırmalarla mümkündür. Konunun, farklı sosyal sınıflardan kadınlar ve ailelerle mikro ölçekli nitel veri toplama teknikleriyle ele alınmasına ihtiyaç vardır.

Kadınların iş-ev ikilemini ve ikinci vardiyalarını azaltmaya yönelik politikalar çoğunlukla toplumsal cinsiyet ideolojisini tartışmayıp; genellikle ya kadınlar ya da kadınla bağlantılı olarak aile için çözüm üretmeye yöneliktir. Konunun kadına bakan yönü kadar erkeğe bakan yönü de önemlidir. Bu sebeple erkeğin ev işi ve bakım etkinliklerine katılımını kısıtlayan kalıp yargıların tespiti ve bu kalıp yargıların oluşturduğu engellerin azaltılması için erkelerin de katılımını sağlayacak toplumsal bilincin yükseltilmesine yönelik çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Toplumsal cinsiyet çalışmaları sadece kadın üzerine değil aynı zamanda erkek

kimliği üzerine çalışmaları da içerir. Ancak Türkiye’de erkek ve erkek kimliği üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Eşler arasında evde eşitsiz görev dağılımının ve ikinci vardiyanın sebebi erkeklerin ve kadınların farklı alanlardan sorumlu olduklarına ve farklı alanlarda iş görmelerinin gerekliliğine ilişkin yaygın anlayıştır. Ev içi iş yükünün ve dolayısıyla ikinci vardiyanın diğer bir sebebi geleneksel olarak hizmet vermenin kadının, hizmeti almanın ise erkeğin toplumsal cinsiyet rolünün bir parçası olduğuna ilişkin anlayışın yaygınlığıdır. Bu araştırma da erkeklerin kadınlara nazaran daha geleneksel cinsiyet rollerine sahip olduğunu, bir başka ifade ile hizmet veren kadın hizmet alan erkek anlayışının erkeklerde kadınlara nazaran daha baskın olduğunu göstermiştir. Hizmet veren kadın, hizmet alan erkek anlayışının tartışmaya açmalıdır. Konuyla ilgili kültür kodlarına/kültür beklentilerine duyarlılığı artırmak, *ev içi işi, kadınların kendilerini iyi bir eş olarak sunmanın bir yolu olarak benimsemesini, erkeklerin ise bu konuyla ilgili aynı kültürel beklentilerini sorgulamaya açmak* önemlidir. Toplumun çoğunluğu, çocukların yaş dönemlerine göre yoğunluğunda farklılaşmalar olsa bile ana-babalık etmenin gerek kadınlar ve gerekse erkekler tarafından eşit/adaletli bir temelde paylaşılamayacağını sorgulamaksızın kabul ettiği sürece çalışan kadınların karşı karşıya kaldığı sorunlar varlığını sürdürecektir.

Bu çalışmada çocuk bakım yükünü eşler birlikte üstlenmekle birlikte kadının sorumluluğunun daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Fine (2011: 103) çalışan bir babanın zaman kullanımı ve babalık sorumluluğundan bir paragraf olsun bahseden çalışmalara ve erkeklere babalık sorumluluklarını hatırlatan çocuk bakım kılavuzuna nadir rastlandığına dikkat çekmiştir. Babalığın ve babalık fikrinin aşınmasının (Giddens, 2008: 267) sebeplerini tespit eden çalışmaların yapılması elzemdir.

Kadın üzerine yüklenen ikinci vardiyanın yeniden paylaşılmasına yönelik politikalar aile-dostu girişimler olarak isimlendirilir. Bu politikaların temel eksenleri çalışma süreleri, ebeveyn izni (doğum izni) ve küçük çocukların bakımı olarak belirlenir. Esnek çalışma saatleri; yarı zamanlı ve meslek paylaşım (job-sharing) seçeneği işler; ebeveyn izni; çocuk bakımı yardımları; tesis içi gündüz bakım merkezleri politika seçenekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ejmaes ve Boje, 2008). Burada iki temel yaklaşım vardır: ilki kamusal bir müdahaleyi öngörmekte iken ikincisi özel alana yani bireylerin toplumsal cinsiyet normlarının değişimine vurgu yapmaktadır. Kamusal bir düzenlemeyi içeren yaklaşım ebeveynlerin çalışma hayatında daha az mağduriyet yaşamalarını sağlamak için çocuk bakımı politikaları ve merkezlerinin kamusal irade ile düzenlenmesine vurgu yapar. Çözümün kültür ve kültürel beklentilerin ve dolayısıyla anlamların/bilişsel kodların değişmesi ile mümkün olabileceği görüşünden yola çıkan birey eksenli bakış açısı ise sorumlu aktörleri hem aile bireyleri hem de işyeri politikaları bağlamında



Hizmet veren kadın, hizmet alan erkek anlayışı tartışmaya açılmalıdır.



Babalığın ve babalık fikrinin aşınmasının sebeplerini tespit eden çalışmaların yapılması elzemdir.

“

İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması kritik derecede önemlidir.

“

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

işverenleri dikkate alır. Örneğin işyeri normlarının düzenlenmesi ve pratiklerinin değişimini hedefler (Scott, 2006:158-159).

İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması bağlamında esnek çalışma düzenlemeleri kadın ve erkeklerin yaşam kalitelerini arttıran bir yaklaşım olarak kabul görsede, bu düzenlemelerin kadınların çalışma yaşamına daha çok katılmaları ve daha uzun yıllar iş piyasasında kalmaları açısından yeterince etkili olmadığı, bu görüşe yöneltilebilen önemli eleştirilerdendir. Çocuk bakımı için iş gücü piyasasından uzak kalan kadınlara, önceki işlerine dönebilmelerini sağlayacak bir koruma hakkı tanınması bu açıdan çok önemlidir. Esnek iş politikalarının birçok iş yerinde çalışanlara sunulmaması ve esnek politikalarından faydalanmada kadınların ürkek davranması aile dostu iş politikaları olan esnek çalışma modelleri önündeki engellerdir (Harker, 1996). Bu nedenle, daha kolay erişilebilen ve ailelerin ödeyebilecekleri nitelikte bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve bu hizmetlerin kalitesinin artması, eşler açısından ama özellikle kadınlar açısından, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması için kritik önemdedir. Ebeveyn izninin yaygınlaştırılması ve kullanım süre ve koşullarının uygun hale getirilmesi, erkeklerin de bu izni kullanmaya teşvik edilmesi gereklidir. Harker'e (1996) göre istihdama katılan kadının ev ve iş yeri arasında sağlıklı denge kurabilmesi için eşlerin, işverenlerin ve devletin annelik sürecini destekleyici rol üstlenmeleri önemlidir.

Beck ve Beck Gernsheim'a (2012) göre günümüzde “erkeklerle kadınlar arasında hasımlık ve gerilim yükseliştir”. Ev içi emeğin ücretlendirilmesi düşüncesi kadınların haklarının teslimini sağlayacağı için bu hasımlığın ve gerilimin dozunun azalmasında önemli bir faktör olacaktır. “Ev hizmetleri piyasadan alındığında değeri varken, aynı hizmetler evli kadın tarafından üretildiğinde maddi değeri yoktur” düşüncesi konuya feminist bakış açısının getirdiği önemli bir eleştiridir. Ev içi işin ücretlendirilmesi, kadının evdeki işinin doğal olduğu düşüncesini esneterek kadına evde güç sağlayacaktır. Hem ev kadınlığı hem de anneliğin meslek olarak değerlendirilmesinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Bu konuda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

## KAYNAKÇA

- Acar Savran, G. (2002). Kadınların Emeğini Görünür Kılmak: Marx'dan Delphy'e Bir Ufuk Taraması. *Praksis*, 10, 159-210.
- Acar Savran, G. (2009). *Beden, Emek, Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin* (2. Baskı.). İstanbul: Kanat Kitap Yayınları.
- Acar Savran, G., ve Tura Demiryontan, N. (2012). *Kadının Görünmeyen Emeği* (2. Baskı). İstanbul: Yordam Yayıncılık.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010a). *Aile Değerleri Araştırması*. Ankara: Manas Medya.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010b). *Aile Yapısı Araştırması 2006*. Ankara: Diner Ofset.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011). *Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: Afşaroğlu Matbası.
- Antill, J., ve Cotton, S. (1988). Factors Affecting The Division of Labor in Households. *Sex Roles*, (18), 531-553.
- Atalay, B. (1992). *Türk Aile Yapısı Araştırması*. Ankara: DDT Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Babaoğlu, M., ve Hınçal, S. (1992). Kadının Çalıştığı ve Çalışmadığı Ailelerin Hizmetlerden Yararlanma Durumlarının İncelenmesi. *Ev Ekonomisi Dergisi*, 5, 8-14.
- Bahçe, S. A. K., ve Memiş, E. (2010). İktisadi Krizler ve Kadının Karşılıksız Emeği. *İktisat*, 514, 35-41.
- Bakırcı, E. (2009). Kadının İkili Yükü: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Beck, U., ve Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın Normal Kaosu*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Becker, G. S. (1985). Human Capital, Effort and The Sexual Division of Labor. *Journal of Labor Economics*, 3(1), 33-58.
- Bener, Ö. (1989). Kadınların Zaman ve Para Kullanımı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bianchi, S. M., Milkie, M. A., Sayer, L. C., ve Robinson, J. P. (2000). Is Anyone Doing The Housework? Trends in The Gender Division of Household Labor. *Social Forces*, 79(1), 191-228.
- Bittman, M., England, P., Sayer, L. C., Folbre, N., ve Matheson, G. (2003). When Does Gender Trump Money? Bargaining and Time in Household Work. *American Journal of Sociology*, 109(1), 186-214.
- Blood, R. O., ve Wolfe, D. M. (1960). *Husbands and Wives*. New York: Free Press.
- Brayfield, A. A. (1992). Employment Resources and Housework in Canada. *Journal of Marriage and The Family*, 54, 19-30.
- Brines, J. (1994). Economic Dependency, Gender and The Division of Labor at Home. *American Journal of Sociology*, 100(3), 652-688.
- Bryson, V. (1992). *Feminist Political Theory*. London: Mcmillan Press.
- Chester, J. (2012). Gender Attitudes and Housework: Trends Over Time In Australia. *Journal of Comparative Family Studies*, 43(4).
- Çağatay, N., ve Soysal, Y. N. (1990). Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler. içinde Ş. Tekeli (Der.), *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Çiftçi, O. (1979). Türk Kamu Yönetiminde Kadın Görevliler. içinde N. Abadan Unat, (Der.), *Türk Toplumunda Kadın*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Yayınları Derneği, 241-270.

- Çiftçi, O. (1982). *Kadın Sorunu ve Türkiye’de Kamu Görevlisi Kadınlar*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Delphy, C. (1999). *Baş Düşman Patriyerkinin Ekonomi Politikği*. (Çev. Öz, H. ve Aykent Tunçman, L.). İstanbul: Saf Yayıncılık.
- Dikeçligil, B., Başak, S. ve Diğerleri. (1998). *Metropolde Kariyer Meslekleri ve Aile Yapısı Temelinde Yaşama Tarzları*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Donovan, J. (1997). *Feminist Teori*. (Çev. Bora, A., Gevrek, M. A. ve Sayılan, F.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Dökmen, Z. Y. (1997). Çalışma, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine ile Ev İşleri ve Depresyon. *Türk Psikoloji Dergisi*, 12 (39), 39-56.
- Dökmen, Z. Y. (2006). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ejrneas, A., ve Boje, T. J. (2008). Family Policy and Welfare Regimes. The International Sociology Association, RC 19 Conference The Future of Social Citizenship: Politics, Institutions and Outcomes . Eylül 2008. Stockholm.
- Erkut, S. (1982). Dualism in Values Toward Education of Turkish Women. içinde Ç. Kağıtçıbaşı, *Sex Roles, Family and Community in Turkey*. Indiana: Indiana University Turkish Studies.
- Fine, C. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*. (Çev. Tanrıyar, K.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Galinsky E., Aumann K., ve Bonda J. T. (2011). *Times Are Changing: Gender and Generation at Work and at Home*. New York: Families and Work Institute.
- Geerken, M., ve Gore, W. (1983). *At Home and At Work: The Family’s Allocation of Labor*. Beverly Hills: Sage.
- Gershuny, I. (1994). *The Social and Political Economy of The Household*. Oxford: Oxford University Press.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. (Çev. Güzel, C.). İstanbul: Kırmızı Yayınevi.
- Gilbert D. (2008). *The American Class Structure in An Age of Growing Inequality*. Los Angeles: Pine Forge Press.
- Golding, I. M. (1990). Division of Household Labour, Strain and Depressive Symptoms Among Mexican Americans and Non-Hispanic Whites. *Psychology of Women Quarterly*, 14, 103-117.
- Gunter, N. C. ve Gunter, B.G. (1990). Domestic Division of Labour Among Working Couples. *Psychology of Women Quarterly*, 14, 355-370.
- Gültekin, A., ve Bener, Ö. (2008). 0-6 Yaş Döneminde Çocuğu Olan Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Evle İlgili Faaliyetleri Yürütme Biçimlerinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/0-6yasdonemicocuklukadınlar.pdf> adresinden elde edildi.
- Gündüz, U. (2008). The Value of Household Production and Its Interactions With The Market Sector: The Case of Turkey. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Harker, L. (1996). Family-Friendly Employment in Europe. İçinde S. Lewis, ve J. Lewis, (Ed.). *The Work-Family Challenge: Rethinking Employment*. London: Sage.
- Hasta, D. (1996). Ev İçi Paylaşımı ve İş Paylaşımında Hakkaniyet Olgusu ve Evlilik Doyumu İlişkisi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hochschild, A.R. (1983). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hochschild, A.R. (1997). *Times Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Harry Holt and Company.

- Hochschild, A. ve Machung, A. (2012). *The Second Shift: Working Parents and The Revolution at Home*. New York: Viking.
- Horkheimer, M. (2012). *Otorite ve Aile: Geleneksel ve Eleştirel Kuram*. (Çev. Tüzel, M.). (2.Baskı.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Johnson, J. A. ve Johnson, M. S. (2008). New City Domesticity and The Tenacious Second Shift. *Journal of Family Issues*, 29, 487-.
- Kamo, Y. (1988). Determinants of Household Division of Labor. *Journal of Family Issues*, 9, 177-200.
- Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar, Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis.
- Kasnakoğlu, Z. ve Dayıoğlu, M. (2002). Measuring The Value of Home Production in Turkey. içinde T. Bulutay, (Der.) *The Developments in National Accounts*. Ankara: Turkstat.
- Kaya Bahçe, S., ve Memiş, E. (2010). İktisadi Krizler ve Kadının Karşılıksız Emeği. *İktisat*, 514, 35-41.
- Memiş, E., Öneş, U., ve Kızılırmak, B. (2012). Kadınların Ev-Kadınlaştırılması: Ücretsiz ve Karşılıksız Emeğin Toplumsal Cinsiyet Temelli Bir Analizi. içinde S. Dedeoğlu ve A. Y. Elveren, ( Der.). *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları, 159-182.
- Model, S. (1981). Housework By Husbands: Determinants and Implications. *Journal of Family Issues*, 2, 225-237.
- Nazlı, A. (1995). Çalışan Evli Kadınlar İçin Normatif Öncelik Sorunu (İzmir Örneği). (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- OECD (2013). [http://www.oecd-ilibrary.org/employment/employment-rate-of-women\\_20752342-table5](http://www.oecd-ilibrary.org/employment/employment-rate-of-women_20752342-table5) adresinden elde edildi.
- Onur, N. (2006). Çalışan ve Çalışmayan Kadınların Aile Kaynaklarının Kullanımına ve Yönetimine İlişkin Davranışları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbay F. (1990). Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarında Değişme içinde Ş. Tekeli, (Der.). *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim, 114-140.
- Pleck, J. H. (1985). *Working Wives and Working Husbands*. Beverly Hills: Sage.
- Renzetti, C. M. ve Curron, D.T. (1992). *Women, Men and Society*. Boston: Allyn Bacon
- Ross, C. E. (1987). The Division of Labor at Home. *Social Forces*, 65(3), 816-833.
- Scott, S. (2006). *World Apart: Social Inequalities*. California: Pine Forge Press.
- Serdaroğlu, U. (2010). *İktisat ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Shelton, B. A. (1992). *Women, Men, and Time: Gender A Differences in Paid Work, Housework, and Leisure*. Westport CT: Greenwood.
- Tekeli, Ş. (1990). *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim.
- Terzioğlu, G. R., ve Şafak, S. (1987). Ailede Sorumluluk Dağılımı ve Bunu Etkileyen Faktörler. *Ev Ekonomisi Dergisi*, 2 (3), 8-15.
- Tong, R. (1998). *Feminist Thought*. Boulder: Westwiew Press.
- TÜİK (2005). İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması: 12 Bölge Birimleri (Düzey 1). <http://tuikapp.tuik.gov.tr/diess/siniflamasurumdetayaction.do?surumid=164> adresinden elde edildi.
- TÜİK (2008). *Zaman Kullanım İstatistikleri 2006*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Vaananen, A.; Kevin, M. V., Mursula, L. A., Pentti, I., Kivimoski, M., ve Vahtera, L. (2004). The Double Burden of and Negative Spillover Between Paid and Domestic Work: Associations With Health Among Men and Women. *Women and Health*, 40(3), 1-18.



- Vogler, C. Ve Pahl, I. (1994). Money, Power and Inequality in Marriage Review 92. *Journal of Family Issues*, 21(3), 390-410.
- Warde, A., ve Heatherington, K. (1993). A Changing Domestic Division of Labour? Issues of Measurement and Interpretation. *Work, Employment and Society*, 7, 23-45.
- Warner, W. L., Meeker, M., ve Eells, K. (1949). *Social Class in America; A Manual of Procedure For The Measurement of Social Status*. Oxford: Science Research Associates.
- Weisner, T. S., Garnier, H., ve Loucky, I. (1994). Domestic Tasks, Gender Egalitarian Values and Children's Gender Typing in Conventional and Non-Conventional Families. *Sex Roles*, 3(1-2), 23-54.
- Yaman Öztürk, M., ve Dedeoğlu, S. (2010). Giriş: Kapitalizm ve Ataerkillik İlişkisi Çerçevesinde Kadının Emeği. içinde M. Yaman Öztürk, ve S. Dedeoğlu, (Ed.) *Kapitalizm ve Ataerkillik ve Kadının Emeği*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1-24.
- Yaraş, E. (1998). Ailenin Satın Alma Kararlarında Kadının Rolü Ve Kayseri'de Bir Uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Young, B. (1999). *Triumph of The Fatherland*. Michigan: University of Michigan Press.
- Zeyneloğlu, S., ve Terzioğlu, F. (2011). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özellikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 409-420.

# KADININ GÖRÜNMEYEN EMEĞİ: İKİNCİ VARDIYA

**Prof. Dr. Suna BAŞAK**  
**Yrd. Doç. Dr. Sevgi KİNGİR**  
**Şehnaz YAŞAR**

**M**odernizmle birlikte kadınların istihdama ve kamusal alana artan oranda dahil olması kadınların iş ve aile arasında ikilemde bırakmıştır. Bu ikilemin en belirleyici faktörlerinden birisi de “ikinci vardiya”dır. İkinci vardiya çalışan kadınların evdeki iş yükünü tanımlayan bir kavramdır. Özellikle ücretsiz aile içi işgücü için kullanılır. Bu kavram aynı zamanda “çifte yük” olarak bilinir. Her iki eşinde para kazanmasına rağmen kadınlar ev işleri ve bakım hizmetlerinde ev içinde erkeklerden çok daha fazla sorumluluğa sahiptirler. Ücretli herhangi bir işte çalışan kadınlar gelişmiş ülkeler de dahil dünyanın önemli bir bölümünde ev işlerinden birinci derecede sorumlu tutulmaya devam edilmektedir. Bu iş yükü paylaşımı toplum içerisinde zaman içerisinde yerleşmiş toplumsal cinsiyet ideolojisi ve rollerin üzerinden gerçekleşmiştir. Doğrudan biyolojik cinsiyet paylaşımı olmayıp, biyolojik cinsiyete referans verilerek kadın ve erkek arasında paylaşılan bu toplumsal cinsiyet rolleri aile içerisinde her iki eşinde para kazanan bireyler olarak dönüşmesi sonucu ikinci vardiya iş yükü son yarım asırdır yeni aile yapılarında görülmeye başlamıştır.



**ANKA** KADIN ARAŞTIRMA MERKEZİ

Emek Mah. 26. Sokak 8/2 06500 Çankaya ANKARA  
Tel: +90 312 215 3 111 • Fax: +90 0312 215 3 999  
www.ankakadin.org • ankakadin@ankakadin.org.tr